

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

VERGILIUS
ECLOGAE ET GEORGICA

EDIDIT
W. IANELL

EDITIO MAJOR

L I P S I A E
P R I N T I D I B V S B . G . T E V B N E R I

Sächsische

16 8°

833

Landesbibl.

1876

P. VERGILI MARONIS

ECLOGAE ET GEORGICA

POST RIBBECKIUM TERTIUM RECOGNOVIT

GUALTHERUS IANELL

EDITIO MAIOR

ITERUM RECOGNITA

EG

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXLI

CONSPECTVS CODICVM VERGILIANORVM

- A Schedae Berolinenses et Vaticanae 3256
- F Schedae Vaticanae 3225 s. IV
- G Schedae Sangallenses 1394
- M Codex Mediceus 39, 1 s. V
- P Codex Palatinus-Vaticanus 1631 s. IV/V
- R Codex Romanus-Vaticanus 3867 s. VI
- V Schedae Veronenses rescriptae 40 s. V/VI
- γ Codex Gudianus 70 s. IX
- a Codex Bernensis 172 s. X
- b Codex Bernensis 165 s. IX
- c Codex Bernensis 184 s. IX
- m Codex Minoraugiensis s. XII
- r Codex Rehdigeranus 136 s. XII
- π Codex Pragensis

Brev. expos. = Anonymi brevis expositio Vergili Georgicorum
(Append. Serv. rec. H. Hagen p. 193sqq.)

Don. = Ti. Claudii Donati Interpretationes Vergilianae ed. Georgii

Don. Ter. = Aeli Donati in Terenti comoedias comment.

Philarg. = Iuni Philargyri grammatici explanatio in Bucolica Ver-
gili (Append. Serv. p. 1 sqq.)

Prob. = Probi qui dicitur in Vergili Bucolica et Georgica com-
mentarius (Append. Serv. p. 323 sqq.)

Scholla Bern. = Scholla Bernensia ed H. Hagen in Annal. philol.
Suppl. IV p. 749 sqq.

Scholia Veron. = Scholiorum Veronensium in Vergili Bucolica Geor-
gica Aeneidem fragmenta (Append. Serv. p. 393) (cf. F. Bue-
cheler, Annal. philol. XCIII [1866] p. 65 sqq.).

Birt = Theodor Birt, Kritik u. Hermeneutik (J. v. Müller, Hand-
buch d. klassischen Altertumswissenschaft. I 3⁵)

Havet = Havet, Revue de philologie XXXVI (1912) p. 35 sqq.

Klouček = Klouček, Vergils Werke. Leipzig, Freytag

Norden = Ed. Norden, P. Vergilius Maro, Aeneis Buch VI²

Unterharnscheidt = M. Unterharnscheidt, De veterum in Aeneide
coniecturis. Monasterii Guestfalorum MCMXI.

Exemplar editionis a. MCMXXX photomechanice iteratum

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI

1942 III 420

P. VERGILI MARONIS

ECLOGAE

ECLOGA I

PR] MELIBOEVVS TITYRVVS

M. Tityre tu patulae recubans sub tegmine fagi
silvestrem tenui musam meditaris avena;
nos patriae finis et dulcia linquimus arva.
nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in umbra
formosam resonare doces Amaryllida silvas. 5
T. O Meliboee deus nobis haec otia fecit.
namque erit ille mihi semper deus, illius aram
saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
ludere quae vellem calamo permisit agresti. 10
M. Non equidem invideo, miror magis: undique totis
usque adeo turbatur agris. en ipse capellas
protenus aeger ago, hanc etiam vix Tityre duco.
hic inter densas corylos modo namque gemellos
spem gregis — a — silice in nuda conixa reliquit. 15
saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset,
de caelo tactas memini praedicere quercus.
sed tamen iste deus qui sit da Tityre nobis.
T. Urbem quam dicunt Romam Meliboee putavi
stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus 20
pastores ovium teneros depellere fetus.
sic canibus catulos similes, sic matribus haedos
noram, sic parvis componere magna solebam.

Ecl. I. 2 agrestem *Quint. inst. 9, 4, 86* 12 turbatur *codd. deter., Quint. inst. 1, 4, 28 Consent. gramm. V 372, 35, commendat Serv. turbamur PR Philarg.*

verum haec tantum alias inter caput extulit urbis,
quantum lenta solent inter viburna cupressi. 25

M. Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi?

T. Libertas, quae sera tamen respexit inertem,
candidior postquam tondenti barba cadebat,
respexit tamen et longo post tempore venit,
postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. 30

namque — fatebor enim — dum me Galatea tenebat,
nec spes libertatis erat nec cura peculi.
quamvis multa meis exiret victima saeptis,
pinguis et ingratae premeretur caseus urbi,
non umquam gravis aere domum mihi dextra redibat. 35

M. Mirabar, quid maesta deos Amarylli vocares;

cui pendere sua patereris in arbore poma:

Tityrus hinc aberat. ipsae te Tityre pinus,

ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant.

T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat 40

nec tam praesentis alibi cognoscere divos.

hic illum vidi iuvenem Meliboeae, quotannis

bis senos cui nostra dies altaria fumant.

hic mihi responsum primus dedit ille petenti:

'pascite ut ante boves pueri, summittite tauros.' 45

M. Fortunate senex ergo tua rura manebunt.

et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus

limosoque palus obducat pascua iunco.

non insueta gravis temptabunt pabula fetas,

nec mala vicini pecoris contagia laedent. 50

fortunate senex, hic inter flumina nota

et fontis sacros frigus captabis opacum.

hinc tibi quae semper vicino ab limite saepes

Hyblaeis apibus florem depasta salicti,

saepe levi somnum suadebit inire susurro. 55

hinc alta sub rupe canet frondator ad auras:

nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes

nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.

37 poma] mala R¹ Schol. Bern. 38 pinus] nobis, *suprascr.*
pinu P 54 rorem Schol. Bern.

T. Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,
 et freta destituent nudos in litore pisces, 60
 ante pererratis amborum finibus exsul
 aut Ararim Parthus bibet aut Germania Tigrim,
 quam nostro illius labantur pectore voltus.
 M. At nos hinc alii sitientis ibimus Afros,
 pars Scythiam et rapidum cretae veniemus Oaxen 65
 et penitus toto divisos orbe Britannos.
 en unquam patrios longo post tempore finis
 pauperis et tuguri congestum caespite culmen
 post aliquot mea regna videns mirabor aristas?
 impius haec tam culta novalia miles habebit, 70
 barbarus has segetes: en quo discordia civis
 produxit miseros, his nos consevimus agros.
 insere nunc Meliboee piros, pone ordine vites.
 ite meae quondam felix pecus, ite capellae.
 non ego vos posthac viridi proiectus in antro 75
 dumosa pendere procul de rupe videbo;
 carmina nulla canam; non me pascente capellae
 florentem cytisum et salices carpetis amaras.
 T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
 fronde super viridi: sunt nobis mitia poma, 80
 castaneae molles et pressi copia lactis.
 et iam summa procul villarum culmina fumant,
 maioresque cadunt altis de montibus umbrae.

ECLOGA II

PR] POETA CORYDON

Formosum pastor Corydon ardebat Alexim,
 delicias domini; nec quid speraret habebat.
 tantum inter densas umbrosa cacumina fagos

59 pascentur P aethere PR Serv. Philarg. Schol. Hor.
 epod. 16, 28 Prob. inst. gramm. IV 149, 3 Prisc. gramm. III 26, 11
 Probi cod. P Hier. chron. in Hier. proph. IV 4 (Migne LIX 226)
 aequare unus e codd. det., Probi cod. V 61 pererrantis R¹
 63 labatur P¹R Serv. Schol. Bern. Hier. (v. supra) 72 agris R¹
 74 felix quondam R 79 hinc P hac codd. det. Schol. Hor.
 carm. 2, 7, 19 nocte P² Schol. Hor. l. l. 83 de] a P¹

adsidue veniebat. ibi haec incondita solus
 montibus et silvis studio iactabat inani. 5
 COR. O crudelis Alexi nihil mea carmina curas,
 nil nostri miserere? mori me denique coges.
 nunc etiam pecudes umbras et frigora captant,
 nunc virides etiam occultant spineta lacertos,
 Thestylis et rapido fessis messoribus aestu 10
 alia serpullumque herbas contundit olentis.
 at me cum raucis, tua dum vestigia lustris,
 sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
 nonne fuit satius, tristis Amaryllidos iras
 atque superba pati fastidia, nonne Menalcan, 15
 quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses?
 o formose puer nimium ne crede colori.
 alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
 despectus tibi sum, nec qui sim quaeris Alexi,
 quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans: 20
 mille meae Siculis errant in montibus agnae;
 lac mihi non aestate novom, non frigore deficit.
 canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,
 Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.
 nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi, 25
 cum placidum ventis staret mare; non ego Daphnim
 iudice te metuam, si numquam fallit imago.
 o tantum libeat mecum tibi sordida rura
 atque humilis habitare casas et figere cervos,
 haedorumque gregem viridi compellere hibisco. 30

Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
 Pan primum calamos cera coniungere pluris

Ecl. II. 7 cogis P *Anthol. Lat.* 15, 58 9 lacertas P¹ 12 ad
 P *refutat Serv.* ac R *mecum vulgo dum] nunc P¹* 14 Ama-
 ryllidis R *Amaryllidus P²* 18 ligusta P 20 nivei. quam P
Schol. Bern. Philarg. commendat Serv. (cf. autem Ov. met. 13, 829)
 22 lact P (*cf. Prob. inst. gramm. IV 7, 4 Sacerd. gramm. VI 472, 1*
Sommer l. l. p. 311. 412) 24 actaeo *praefert Serv.* 27 fallat
 P²R *Serv. Schol. Bern. Schol. Hor. carm. 3, 27, 40* 32 primus
codd. det. Serv. Verg. ecl. 3, 25 Philarg. Schol. Hor. carm. 4, 12, 10
Isid. orig. 3, 21, 8

instituit, Pan curat ovis oviumque magistros.
 nec te paeniteat calamo trivisse labellum:
 haec eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas? 35

est mihi disparibus septem compacta cicutis
 fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim
 et dixit moriens: 'te nunc habet ista secundum.'
 dixit Damoetas, invidit stultus Amyntas.

praeterea duo nec tuta mihi valle reperti 40
 capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo;
 bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.

iam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
 et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.

Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis 45
 ecce ferunt nymphae calathis; tibi candida Nais,
 pallentis violas et summa papavera carpens,
 narcissum et florem iungit bene olentis anethi;
 tum casia atque aliis intexens suavibus herbis
 mollia luteola pingit vaccinia calta. 50

ipse ego cana legam tenera lanugine mala
 castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat;
 addam cerea pruna, honos erit huic quoque pomo;
 et vos o lauri carpam et te proxuma myrte,
 sic positae quoniam suavis miscetis odores. 55

Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis,
 nec si muneribus certes, concedat Iollas.

41 pellibus albo] habet ista secundum P¹ (cf. 38) ambo R
 42 quod R 50 mollia] pinguia Nonii p. 548, 26 codd. ple-
 rique 53 et honos codd. det. 56 est P¹R Schol. Bern.
 Philarg. Carm. epigr. 1785 p. 823, 7 57 certet R

heu heu. quid volui misero mihi? floribus austrum
perditus et liquidis inmisci fontibus apros.

quem fugis — a— demens? habitarunt di quoque
silvas 60
Dardaniusque Paris. Pallas quas condidit arces
ipsa colat; nobis placeant ante omnia silvae.

torva leaena lupum sequitur, lupus ipse capellam,
florentem cytisum sequitur lasciva capella,
te Corydon o Alexi: trahit sua quemque voluptas. 65

Aspice aratra iugo referunt suspensa iuveni,
et sol crescentis decedens duplicat umbras.
me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori?
a Corydon Corydon, quae te dementia cepit.

semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. 70
quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
viminibus mollique paras detexere iunco?
invenies alium, si te hic fastidit, Alexim.

ECLOGA III

MENALCAS DAMOETAS PALAEMON [PR

M. Dic mihi Damoeta, cuium pecus, an Meliboei?

D. Non, verum Aegonis; nuper mihi tradidit Aegon.

M. Infelix o semper ovis pecus. ipse Neaeram
dum fovet ac ne me sibi praeferat illa veretur,
hic alienus ovis custos bis mulget in hora; 5
et succus pecori, et lac subducitur agnis.

D. Parcius ista viris tamen obicienda memento.
novimus et qui te transversa tuentibus hircis,

61 quae R 62 colant R 63 capellas R 69 o R *Schem.*
dian. 50 70 est deest in P 73 fastidiat P¹ fastidat R
Alexis P² *Sacerd. gramm.* VI 457, 20
Ecl. III. 4 ille R 6 lact P¹ (*cf. ad ecl.* 2, 22) 7 parcius:
ista commendat Serv.

et quo — sed faciles nymphae risere — sacello.

M. Tum, credo, cum me arbustum videre Miconis 10
atque mala vitis incidere falce novellas.

D. Aut hic ad veteres fagos cum Daphnidos arcum
fregisti et calamos: quae tu perverse Menalca
et cum vidisti puero donata, dolebas,
et si non aliqua nocuisses, mortuus esses. 15

M. Quid domini faciant, audent cum talia fures?
non ego te vidi Damonis pessime caprum
excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
et cum clamarem 'quo nunc se proripit ille?
Tityre coge pecus' tu post carecta latebas. 20

D. An mihi cantando victus non redderet ille,
quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.

M. Cantando tu illum aut umquam tibi fistula cera 25
iuncta fuit? non tu in triviis indocte solebas
stridenti miserum stipula disperdere carmen?

D. Vis ergo inter nos quid possit uterque vicissim
experiamur? ego hanc vitulam — ne forte recuses,
bis venit ad mulctram, binos alit ubere fetus — 30
depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

M. De grege non ausim quicquam deponere tecum.
est mihi namque domi pater, est iniusta noverca;
bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
verum, id quod multo tute ipse fatebere maius, 35
insanire libet quoniam tibi, pocula ponam
fagina, caelatum divini opus Alcimedontis,
lenta quibus torno facili superaddita vitis
diffusos hedera vestit pallente corymbos.

in medio duo signa, Conon et — quis fuit alter, 40
descripsit radio totum qui gentibus orbem,

10 Myconis R 12 Daphnidos *Ult. Syll. gramm. IV 228 Daph-*
nidis codd. 18 Lycisca R 26 vincita R *Schol. Bern.* 28 quid
sit possit V 38 facti P¹ facili P² fragilis R facilis V *Schol.*
Bern. 'Donatus sic legit' *Serv.* 41 toto V¹

tempora quae messor, quae curvos arator haberet?
necdum illis labra admovi, sed condita servo.

D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
et molli circum est ansas amplexus acantho, 45

Orpheaque in medio posuit silvasque sequentis;
necdum illis labra admovi, sed condita servo.

si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.

M. Numquam hodie effugies; veniam quocumque
vocarīs.

audiat haec tantum — vel qui venit, ecce Palaemon. 50
efficiam, posthac ne quemquam voce laccessas.

D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla,
nec quemquam fugio: tantum vicine Palaemon
sensibus haec imis, res est non parva, reponas.

P. Dicite, quandoquidem in molli consedimus herba. 55

et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos;
nunc frudent silvae, nunc formosissimus annus.

incipite Damoeta; tu deinde sequere Menalca.

alternis dicetis: amant alterna Camenae.

D. Ab Iove principium musae: Iovis omnia plena; 60
ille colit terras; illi mea carmina curae.

M. Et me Phoebus amat; Phoebō sua semper apud me
munera sunt, lauri et suave rubens hyacinthus.

D. Malo me Galatea petit, lasciva puella,
et fugit ad salices, et se cupit ante videri. 65

M. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas,
notior ut iam sit canibus non Delia nostris.

D. Parta meae Veneri sunt munera; namque notavi
ipse locum, aëriae quo conguessere palumbes.

M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta. 70
aurea mala decem misi; cras altera mittam.

D. O quotiens et quae nobis Galatea locuta est.
partem aliquam venti divom referatis ad auris.

M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis
Amynta,
si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? 75

D. Phyllida mitte mihi: meus est natalis Iolla;
cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit,
et 'longum formose vale vale' inquit 'Iolla.'

D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, 80
arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.

M. Dulce satis umor, depulsis arbutus haedis,
lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro. 85

M. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
iam cornu petat et pedibus qui spargat harenam.

D. Qui te Pollio amat, veniat quo te quoque gaudet,
mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.

M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina Mevi 90
atque idem iungat volpes et mulgeat hircos.

D. Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
frigidus, o pueri fugite hinc, latet anguis in herba.

M. Parcite oves nimium procedere: non bene ripae
creditur; ipse aries etiam nunc vellera siccatur. 95

D. Tityre pascentis a flumine reice capellas:
ipse, ubi tempus erit, omnis in fonte lavabo.

M. Cogite oves pueri; si lac praeceperit aestus,
ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

74 me om. R 77 vitula codd. det., testantur Serv. Macr.
sat. 3, 2, 15 vitulam R Philarg. Schol. Bern. Non. p. 313, 27 Prisc.
gramm. II 424 III 207. 241 89 illis Hier. chron. in Hierem. pr. II 100
(Migne LIX 142) 91 mulceat R Pomp. gramm. V 312 98 aestas R

D. Heu heu, quam pingui macer est mihi taurus in
ervo. 100

idem amor exitium est pecori pecorisque magistro.

M. His certe nec amor causa est: vix ossibus haerent.
 nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

D. Dic, quibus in terris — et eris mihi magnus
Apollo —

tris pateat caeli spatium non amplius ulnas. 105

M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
 nascantur flores: et Phyllida solus habeto.

P. Non nostrum inter vos tantas componere lites.
 et vitula tu dignus et hic, et quisquis amores
 aut metuet dulcis aut experietur amarus. — 110
 claudite iam rivos pueri: sat prata biberunt.

ECLOGA IV

SAECULI NOVI INTERPRETATIO

[R]

Sicelides Musae, paulo maiora canamus.
 non omnis arbusta iuvant humilesque myricae:
 si canimus silvas, silvae sint consule dignae.

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas;
 magnus ab integro saeculorum nascitur ordo. 5
 iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
 iam nova progenies caelo demittitur alto.
 tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
 desinet ac toto surget gens aurea mundo,
 casta fave Lucina; tuus iam regnat Apollo. 10

Teque adeo decus hoc aevi, te consule inibit,
 Pollio, et incipient magni procedere menses;
 te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
 inrita perpetua solvent formidine terras.

100 quom *coni.* *Havet* arvo R 102 his *nominat.* *interpre-*
tatur, verba nec amor c. e. separans, Don. Ter. Eun. 269 (cf. Havet)
 108 non: '*hic distinguendum est*' *Serv.*

ille deum vitam accipiet divisque videbit 15
 permixtos heroas, et ipse videbitur illis,
 pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

At tibi prima puer nullo munuscula cultu
 errantis hederas passim cum baccare tellus
 mixtaque ridenti colocasia fundet acantho. 20
 ipsae lacte domum referent distenta capellae
 ubera, nec magnos metuent armenta leones.
 ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
 occidet et serpens, et fallax herba veneni
 occidet; Assyrium volgo nascetur amomum. 25

At simul heroum laudes et facta parentis
 iam legere et quae sit poteris cognoscere virtus,
 molli paulatim flavescet campus arista,
 incultisque rubens pendebit sentibus uva,
 et durae quercus sudabunt roscida mella. 30

Pauca tamen suberunt priscae vestigia fraudis,
 quae temptare Thetim ratibus, quae cingere muris
 oppida, quae iubeant telluri infindere sulcos.
 alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
 delectos heroas, erunt etiam altera bella, 35
 atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Hinc, ubi iam firmata virum te fecerit aetas,
 cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus
 mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
 non rastros patietur humus, non vinea falcem; 40
 robustus quoque iam tauris iuga solvet arator;
 nec varios discet mentiri lana colores,
 ipse sed in pratis aries iam suave rubenti
 murice, iam croceo mutabit vellera luto;
 sponte sua sandyx pascentis vestiet agnos. 45

Ecl. IV. 17 patris R 18 ac tibi nulla pater primo R 26 pa-
 rentum R 31 frusdis R 33 tellurem — sulco R

'Talia saecla' suis dixerunt 'currere' fuis
concordes stabili fatorum numine Parcae.

Adgredere o magnos — aderit iam tempus — honores,
cara deum suboles, magnum Iovis incrementum.
adspice convexo nutantem pondere mundum, 50
terrasque tractusque maris caelumque profundum;
adspice, venturo laetentur ut omnia saeclo.

O mihi tum longae maneat pars ultima vitae,
spiritus et quantum sat erit tua dicere facta:

non me carminibus vincat nec Thracius Orpheus, 55
nec Linus, huic mater quamvis atque huic pater adsit,
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum si iudice cœtet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.

Incipe parve puer risu cognoscere matrem: 60
matri longa decem tulerunt fastidia menses.

incipe parve puer: qui non risere parenti,
nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA V

MENALCAS

MOPSUS

[PR

ME. Cur non Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
tu calamos inflare levis, ego dicere versus,
hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?

MO. Tu maior; tibi me est aequum parere Menalca,
sive sub incertas zephyris motantibus umbras, 5
sive antro potius succedimus. aspice, ut antrum
silvestris raris sparsit labrusca racemis.

52 laetantur R 53 longe P 55 vincet P²R 56 fuit
pater R 59 Arcadie P¹ Arcadiae R dicet P² *Macr. sat. 5, 14, 6*
victam P¹ 61 matris P² 62 qui *Quintil. instit. or. 9, 3, 38*
cui *codd. parentes Quintil. l. l.* 63 cubile est P cubilest R

ME. Montibus in nostris solus tibi certat Amyntas.

MO. Quid, si idem certet Phoebum superare canendo?

ME. Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignis 10
aut Alconis habes laudes aut iurgia Codri.

incipe; pascentis servabit Tityrus haedos.

MO. Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
carmina descripsi et modulans alterna notavi,
experiar. tu deinde iubeto, ut certet Amyntas. 15

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivae,
puniceis humilis quantum saliuunca rosetis,
iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Sed tu desine plura puer; successimus antro.

MO. Exstinctum nymphae crudeli funere Daphnim 20
flebant — vos coryli testes et flumina nymphis —
cum complexa sui corpus miserabile nati,
atque deos atque astra vocat crudelia mater.

non ulli pastos illis egere diebus
frigida Daphni boves ad flumina; nulla nec amnem 25
libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.

Daphni tuum Poenos etiam ingemuisse leones
interitum montesque feri silvaeque locuntur.

Daphnis et Armenias curru subiungere tigris
instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi 30
et foliis lentas intexere mollibus hastas.

vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvae,
ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
tu decus omne tuis. postquam te fata tulerunt,
ipsa Pales agros atque ipse reliquit Apollo. 35

grandia saepe quibus mandavimus hordea sulcis,
infelix lolium et steriles nascuntur avenae;

pro molli viola, pro purpurea narcisso
carduos et spinis surgit paliurus acutis.

spargite humum foliis, inducite fontibus umbras 40

Ecl. V. 8 certet P Schol. Hor. sat. 2, 5, 19 Rhet. min. p. 56, 10 Arus. gramm. VII 459, 2 11 aut] et Aug. civ. 18, 19 15 ut om. P 26 herba R 27 gemuisse R 28 feri] ferunt P silvaesq. P¹ 29 Armenia R 38 purpurea Diom. gramm. I 453, 36 purpureo codd. 40 aras R

pastores, mandat fieri sibi talia Daphnis,
et tumulum facite, et tumulo super addite carmen
'Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
formosi pecoris custos formosior ipse.'

ME. Tale tuum carmen nobis divine poeta, 45
quale sopor fessis in gramine, quale per aestum
dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo.
nec calamis solum aequiperas, sed voce magistrum.
fortunate puer tu nunc eris alter ab illo.

nos tamen haec quocumque modo tibi nostra vicissim 50
dicemus, Daphnimque tuum tollemus ad astra;
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.

MO. An quicquam nobis tali sit munere maius?
et puer ipse fuit cantari dignus, et ista
iam pridem Stimichon laudavit carmina nobis. 55

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi
sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
ergo alacris silvas et cetera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas.
nec lupus insidias pecori nec retia cervis 60
ulla dolum meditantur; amat bonus otia Daphnis.
ipsi laetitia voces ad sidera iactant
intonsi montes; ipsae iam carmina rupes,
ipsa sonant arbusta: 'deus, deus ille Menalca.'
sis bonus o felixque tuis. en quattuor aras: 65
ecce duas tibi Daphni, duas altaria Phoebo.
pocula bina novo spumantia lacte quotannis
craterasque duo statuam tibi pinguis olivi,
et multo in primis hilarans convivia Baccho
ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra 70
vina novom fundam calathis Ariusia nectar.
cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon;
saltantis Satyros imitabitur Alphesiboeus.

46 lassis R 49 ab illo] Apollo R 56 lumen *Serv. ecl. 7, 5*
59 Dryadesq. R 61 modum R¹ 63 ipsaetiam R 64 ar-
busta sonant π *Serv. auct.* 66 duoque alt. *Serv. auct.*
Aen. 3, 305

haec tibi semper erunt et cum sollemnia vota
reddemus nymphis, et cum lustrabimus agros. 75
dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae,
semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.
ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
agricolae facient; damnabis tu quoque votis. 80

MO. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
nam neque me tantum venientis sibilus austri
nec percussa iuvant fluctu tam litora, nec quae
saxosas inter decurrunt flumina valles.

ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta. 85
haec nos 'formosum Corydon ardebat Alexim,'
haec eadem docuit 'cuium pecus, an Meliboei?'

MO. At tu sume pedum, quod, me cum saepe rogaret,
non tulit Antigenes, et erat tunc dignus amari,
formosum paribus nodis atque aere Menalca. 90

ECLOGA VI

PR]

FAUNORUM

SATYRORUM ET SILENORUM DELECTATIO

PRV]

Prima Syracosio dignata est ludere versu
nostra neque erubuit silvas habitare Thalea.
cum canerem reges et proelia, Cynthius aurem
vellit et admonuit: 'pastorem Tityre pinguis
pascere oportet ovis, deductum dicere carmen.' 5
nunc ego, namque super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant et tristia condere bella,
agrestem tenui meditabor harundine musam.
non iniussa cano. si quis tamen haec quoque, si quis
captus amore leget: te nostrae Vare myricae, 10
te nemus omne canet; nec Phoebo gratior ulla est
quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.

80 voti R¹ 85 donavimus R²

Ecl. VI. 2 Thalia Serv. Schol. Bern. 4 monuit R 5 diductum
PV 10 amor · releget R legat *codd. det. Prisc. gramm. III 246,5*

Vergil, *Ecl. et Georg.* [1876]

2

Pergite Pierides. Chromis et Mnasyllus in antro
 Silenum pueri somno videre iacentem,
 inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho; 15
 serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant,
 et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
 adgressi — nam saepe senex spe carminis ambo
 luserat — iniciunt ipsis ex vincula sertis.
 addit se sociam timidisque supervenit Aegle, 20
 Aegle, naiadum pulcherrima, iamque videnti
 sanguineis frontem moris et tempora pingit.
 Ille dolum ridens 'quo vincula nectitis?' inquit.
 'solvite me pueri; satis est potuisse videri.

carmina quae voltis cognoscite; carmina vobis, 25
 huic aliud mercedis erit'. simul incipit ipse.
 tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
 ludere, tum rigidas motare cacumina quercus;
 nec tantum Phoebos gaudet Parnasia rupes,
 nec tantum Rhodope miratur et Ismarus Orphea. 30

Namque canebat, uti magnum per inane coacta
 semina terrarumque animaeque marisque fuissent
 et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
 omnia et ipse tener mundi concreverit orbis;
 tum durare solum et discludere Nerea ponto 35
 coeperit et rerum paulatim sumere formas;
 iamque novom terrae stupeant lucescere solem,
 altius atque cadant summotis nubibus imbres;
 incipiant silvae cum primum surgere, cumque
 rara per ignaros errent animalia montis. 40
 hinc lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna
 Caucasiasque refert volucres furtumque Promethei.

His adiungit, Hylan nautae quo fonte relictum
 clamassent, ut litus 'Hyla Hyla' omne sonaret;

16 iacebat PV (?) 21 nam P¹ 23 inridens P² 27 videris P
 30 mirantur R 32 terrum P fulsset P 33 ex omnia P 35 disclude-
 rent · erea R 38 utq. R signibus R 40 ignotos P occultos Schol.
 Hor. carm. 1, 17, 6 (cf. Schol. Bern. g. 4, 242) 41 hic P 42 referat P

et fortunatam, si numquam armenta fuissent, 45
 Pasiphaen nivei solatur amore iuveni.
 a virgo infelix, quae te dementia cepit.
 Proetides implerunt falsis mugitibus agros,
 at non tam turpis pecudum tamen ulla secuta
 concubitus, quamvis collo timuisset aratrum, 50
 et saepe in levi quaesissent cornua fronte.
 a virgo infelix tu nunc in montibus erras:
 ille latus niveum molli fultus hyacintho
 ilice sub nigra pallentis ruminat herbas,
 aut aliquam in magno sequitur grege. 'claudite nym-
 phae, 55
 Dictaeae nymphae, nemorum iam claudite saltus,
 si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
 errabunda bovis vestigia; forsitan illum
 aut herba captum viridi aut armenta secutum
 perducant aliquae stabula ad Gortynia vaccae.' 60
 tum canit Hesperidum miratam mala puellam;
 tum Phaethontidas musco circumdat amarae
 corticis atque solo proceras erigit alnos.
 tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
 Aonas in montis ut duxerit una sororum, 65
 utque viro Phoebi chorus adsurrexerit omnis;
 ut Linus haec illi divino carmine pastor
 floribus atque apio crinis ornatus amaro
 dixerit: 'hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,
 Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat 70
 cantando rigidas deducere montibus ornos.
 his tibi Grynei nemoris dicatur origo,
 ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.'

Quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est
 candida succinctam latrantibus inguina monstris 75
 Dulichias vexasse rates et gurgite in alto

50 timuissent R 51 quaesisset MR 55 nympha M
 61 capit M¹ 62 amara M amaro R 63 eligit M¹ 65 di-
 xerit MR 73 qui P³

2*

a timidos nautas canibus lacerasse marinis:
 aut ut mutatos Terei narraverit artus,
 quas illi Philomela dapes, quae dona pararit,
 quo cursu deserta petiverit, et quibus ante 80
 infelix sua tecta supervolitaverit alis?

Omnia, quae Phoebō quondam meditante beatus
 audiit Eurotas iussitque ediscere laurus,
 ille canit — pulsae referunt ad sidera valles —
 cogere donec oves stabulis, numerumque referri 85
 iussit et invito processit Vesper Olympo.

ECLOGA VII [MP 1/11; MPV 12/18]

MELIBOEVS CORYDON THYRSIS

M. Forte sub arguta consederat ilicē Daphnis,
 compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum,
 Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas,
 ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
 et cantare pares et respondere parati. 5
 huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
 vir gregis ipse caper derraverat, atque ego Daphnim
 adspicio. illic ubi me contra videt: 'ocius' inquit
 'huc ades o Meliboee; caper tibi salvos et haedi;
 et si quid cessare potes, requiesce sub umbra. 10
 huc ipsi potum venient per prata iuveni;
 hic viridis tenera praetexit harundine ripas
 Mincius, eque sacra resonant examina quercu.'
 quid facerem? neque ego Alcippen nec Phyllida ha-
 bebam,
 depulsos a lacte domi quae clauderet agnos; 15
 et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum.
 posthabui tamen illorum mea seria ludo.
 alternis igitur contendere versibus ambo

78 actus R 81 ales M²R 82 omnia quae Eurotas *Prob.*
 83 discere P 85 referre M¹P¹R *Serv. auct. Schol. Bern. Non.*
p. 381, 20 Arus. gramm. VII 459, 15
Ecl. VII. 15 haedos, in marg. agnos M 18 ambos M¹

coepere; alternos Musae meminisse volebant.
hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis. 20

C. Nymphae, noster amor, Libethrides, aut mihi
carmen

quale meo Codro concedite — proxima Phoebi
versibus ille facit — aut, si non possumus omnes,
hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

T. Pastores hedera crescentem ornate poetam 25
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro;
aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem
cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

C. Saetosi caput hoc apri tibi Delia parvos
et ramosa Micon vivacis cornua cervi. 30
si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
puniceo stabis suras evincta cothurno.

T. Sinum lactis et haec te liba Priape quotannis
exspectare sat est: custos es pauperis horti.
nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu, 35
si fetura gregem suppleverit, aureus esto.

C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
candidior cygnis, hedera formosior alba,
cum primum pasti repetent praesaepia tauri,
si qua tui Corydonis habet te cura, venito. 40

T. Immo ego Sardoniis videar tibi amarior herbis,
horridior rusco, proiecta vilior alga,
si mihi non haec lux toto iam longior anno est.
ite domum pasti, si quis pudor, ite iuveni.

C. Muscosi fontes et somno mollior herba, 45
et quae vos rara viridis tegit arbutus umbra,
solstitium pecori defendite; iam venit aestas

19 voleba M 'multi volebam legunt' Serv. 22 Phoebos V
23 possimus M¹P¹ 24 haec Schol. Horat. carm. 3, 14, 21
25 nascente M¹ nascentem Serv. ad h. l. 30 rarosa M
36 feturam M suppleveris P² 41 videor P¹

torrida, iam lento turgent in palmite gemmae.
 T. Hic focus et taedae pingues, hic plurimus ignis
 semper et adsidua postes fuligine nigri; 50
 hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
 aut numerum lupus aut torrentia flumina ripas.

C. Stant et iuniperi et castaneae hirsutae;
 strata iacent passim sua quaeque sub arbore poma;
 omnia nunc rident: at si formosus Alexis 55
 montibus his abeat, videas et flumina sicca.
 T. Aret ager; vitio moriens sitit aëris herba;
 Liber pampineas invidit collibus umbras:
 Phyllidis adventu nostrae nemus omne virebit,
 Iuppiter et laeto descendet plurimus imbri. 60

C. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
 formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebos;
 Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
 nec myrtus vincet corylos nec laurea Phoebi.
 T. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis, 65
 populus in fluviis, abies in montibus altis:
 saepius at si me Lycida formose revisas,
 fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.
 M. Haec memini, et victum frustra contendere Thyrsim.
 ex illo Corydon Corydon est tempore nobis. 70

ECLOGA VIII

DAMONIS ET ALPHESIBOEI CERTATIO [MP

Pastorum musam Damonis et Alphesiboei,
 immemor herbarum quos est mirata iuvenca
 certantis, quorum stupefactae carmine lynces,

48 laeto M¹ 52 ripa P 56 aberit P 59 videblt M¹
 60 ima pag. add. P 62 vyrtus (virtus ?) M¹ virtus P
 64 'in Hebri vincet Veneris' Serv. auct. 65 post silvi eras.,
 ut videtur, cedat tibi ex 68 M¹ silvis pulcerrima M² suis P
 65sq. 'in Vari et in Hebri prius populus in fluviis, dein fra-
 xinus in silvis' Serv. auct. 68 cedet P Schol. Bern.
 Ecl. VIII. certamen P

et mutata suos requierunt flumina cursus,
Damonis musam dicemus et Alphesiboei. 5

Tu mihi, seu magni superas iam saxa Timavi,
sive oram Illyrici legis aequoris — en erit umquam
ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
en erit ut liceat totum mihi ferre per orbem
sola Sophocleo tua carmina digna cothurno? 10
a te principium, tibi desinet. — accipe iussis
carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum
inter victrices hederam tibi serpere lauros.

Frigida vix caelo noctis decesserat umbra,
cum ros in tenera pecori gratissimus herba: 15
incumbens tereti Damon sic coepit olivae.

D. 'Nascere, praeque diem veniens age Lucifer alnum,
coniugis indigno Nysae deceptus amore
dum queror et divos, quamquam nil testibus illis
profeci, extrema moriens tamen adloquor hora. 20
incipi Maenaios mecum mea tibia versus.

Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
semper habet; semper pastorum ille audit amores
Panaque, qui primum calamos non passus inertis.
incipi Maenaios mecum mea tibia versus. 25

Mopso Nysa datur: quid non speremus amantes?
iungentur iam grypes equis, aevoque sequenti
cum canibus timidi venient ad pocula dammae.
Mopse novas incide faces: tibi ducitur uxor.
sparge marite nuces: tibi deserit Hesperus Oetam. 30
incipi Maenaios mecum mea tibia versus.

O digno coniuncta viro, dum despicias omnis,
dumque tibi est odio mea fistula dumque capellae
hirsutumque supercilium promissaque barba,
nec curare deum credis mortalia quemquam. 35

7 et erit M¹ 11 desinam P desino Paulin. Pell. Euchar. 596
13 hederas Char. gramm. I 135 Porph. Hor. carm. 1, 1, 29
19 nihil P 20 adloquar M¹P² 22 pinus P¹ 24 primus
PV Serv. 28 timidae M Serv. Aen. 5, 122 Porph. Hor. carm.
1, 2, 10 timide P¹ (cf. Schol. Bern.) 32 digna V 34 demissa P

incipi Maenalius mecum mea tibia versus.
 Saepibus in nostris parvam te roscida mala
 (dux ego vester eram) vidi cum matre legentem.
 alter ab undecimo tum me iam acceperat annus;
 iam fragilis poteram ab terra contingere ramos. 40
 ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

incipi Maenalius mecum mea tibia versus.
 Nunc scio, quid sit Amor. duris in cotibus illum
 aut Tmaros aut Rhodope aut extremi Garamantes
 nec generis nostri puerum nec sanguinis edunt. 45

incipi Maenalius mecum mea tibia versus.

Saevos Amor docuit natorum sanguine matrem
 commaculare manus, crudelis tu quoque mater,
 crudelis mater magis, an puer improbus ille?
 improbus ille puer, crudelis tu quoque mater. 50

incipi Maenalius mecum mea tibia versus.

Nunc et ovis ultro fugiat lupus, aurea durae
 mala ferant quercus, narcisso floreat alnus,
 pingua corticibus sudent electra myricae,
 certent et cygnis ululae, sit Tityrus Orpheus, 55
 Orphëus in silvis, inter delphinas Arion.

incipi Maenalius mecum mea tibia versus.

Omnia vel medium fiat mare. vivite silvae:
 praeceps aërii specula de montis in undas
 deferar; extremum hoc munus morientis habeto. 60

desine Maenalius, iam desine tibia versus.'

POE. Haec Damon. vos, quae responderit Alphesiboeus,
 dicite Pierides: non omnia possumus omnes.
 'Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta,
 verbenasque adole pinguis et mascula tura, 65
 coniugis ut magicis sanos avertere sacris

40 ad P² terram P 43 duris] nudis P¹ 49 post puer in-
 terpungit P 50 tu] sic coni. Havet 58 fiant codd. det. Philarg.
 Don. Ter. Andr. 695 Prisc. gramm. II 465, 29

experiar sensus; nihil hic nisi carmina desunt.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.

Carmina vel caelo possunt deducere Lunam;

carminibus Circe socios mutavit Ulixi; 70

frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.

Terna tibi haec primum triplici diversa colore

licia circumdo, terque haec altaria circum

effigiem duco; numero deus impare gaudet. 75

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.

necte tribus nodis ternos Amarylli colores;

necte Amarylli modo et 'Veneris' dic 'vincula necto'.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.

Limus ut hic durescit et haec ut cera liquescit 80

uno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore.

sparge molam, et fragilis incende bitumine lauros.

Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.

Talis amor Daphnim, qualis cum fessa iuvenum 85

per nemora atque altos quaerendo bucula lucos

propter aquae rivom viridi procumbit in ulva,

perdita, nec serae meminit decedere nocti,

talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim. 90

Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit

pignora cara sui: quae nunc ego limine in ipso

terra tibi mando; debent haec pignora Daphnim.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.

Has herbas atque haec Ponto mihi lecta venena 95

ipse dedit Moeris, nascuntur pluruma Ponto;

his ego saepe lupum fieri et se condere silvis

Moerim, saepe animas imis excire sepulcris

69 in ima pag., litt. B adpos., M 70 Olyxis Corp. IV 1982
add. p. 214 Ulixis Petron. 134 Schol. Bern. 73 primus P¹
82 laurus M 87 concumbit P¹

atque satas alio vidi traducere messis.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim. 100

Fer cineres Amarylli foras rivoque fluenti
transque caput iace, nec respexeris. his ego Daphnim
adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.

ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.
Adspice, corripuit tremulis altaria flammis 106
sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. bonum sit.
nescio quid certe est, et Hylas in limine latrat.
credimus an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?
parcite, ab urbe venit, iam carmina parcite, Daphnis.

ECLOGA IX

LYCIDAS MOERIS

[M

L. Quo te Moeri pedes? an, quo via ducit, in urbem? [MP

M. O Lycida vivi pervenimus, advena nostri,
quod numquam veriti sumus, ut possessor agelli
diceret 'haec mea sunt; veteres migrate coloni.'
nunc victi tristes, quoniam fors omnia versat, 5
hos illi — quod nec vertat bene — mittimus haedos.

L. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
incipiunt mollique iugum demittere clivo,
usque ad aquam et veteres iam fracta cacumina fagos
omnia carminibus vestrum servasse Menalcan. 10

M. Audieras, et fama fuit; sed carmina tantum
nostra valent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila veniente columbas.
quod nisi me quacumque novas incidere lites
ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix, 15
nec tuus hic Moeris nec viveret ipse Menalcas.

L. Heu cadit in quemquam tantum scelus? heu tua nobis

102 ne P². 103 nihil carmina MP 107 certi est M²
109 Daphni ~ M

Ecl. IX. Lycida M 6 quos M² 9 veteris — fagi P *Quint.*
inst. 8, 6, 46 Philarg. 14 quocumq. P incidere] componere
Prob. 17 cadet P

paene simul tecum solacia rapta Menalca?
 quis caneret nymphas, quis humum florentibus herbis
 spargeret aut viridi fontes induceret umbra? 20

vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper,
 cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras:
 'Tityre, dum redeo — brevis est via — pasce capellas,
 et potum pastas age Tityre et inter agendum
 occursare capro — cornu ferit ille — caveto.' 25

M. Immo haec, quae Varo necdum perfecta canebat:
 'Vare tuum nomen, superet modo Mantua nobis,
 Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae,
 cantantes sublime ferent ad sidera cygni.'

L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos, 30
 sic cytiso pastae distendant ubera vaccae:
 incipe, si quid habes. et me fecere poetam
 Pierides, sunt et mihi carmina, me quoque dicunt
 vatem pastores; sed non ego credulus illis.

nam neque adhuc Vario videor nec dicere Cinna 35
 digna, sed argutos inter strepere anser olores.

M. Id quidem ago et tacitus Lycida mecum ipse voluto,
 si valeam meminisse; neque est ignobile carmen.

'huc ades o Galatea. quis est nam ludus in undis?
 hic ver purpureum, varios hic flumina circum 40
 fundit humus flores, hic candida populus antro
 imminet, et lentae texunt umbracula vites:
 huc ades; insani feriant sine litora fluctus.'

L. Quid quae te pura solum sub nocte canentem
 audieram? numeros memini, si verba tenerem. 45

'Daphni quid antiquos signorum suspicis ortus?
 ecce Dionaei processit Caesaris astrum,
 astrum, quo segetes gauderent frugibus et quo
 duceret apricis in collibus uva colorem.

24 totum vastas M¹ 26 M. deest in M 27 cupiant supe-
 rent M¹ 29 ferant P² 30 L. deest in M Cryneas M² Gry-
 naeas P Schol. Bern. Cyrnea Isid. orig. 14, 6, 42 exagmina M¹
 35 Varo M (cf. Serv.) Schol. Bern. Schol. Horat. carm. 1, 6, 8
 46 Moeridi tribuunt P Serv. auct. Philarg. 48 et quod M¹

insere Daphni puros; carpent tua poma nepotes.' 50
M. Omnia fert aetas, animum quoque; saepe ego longos
 cantando puerum memini me condere soles:
 nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Moerim
 iam fugit ipsa; lupi Moerim videre priores.
 sed tamen ista satis referet tibi saepe Menalcas. 55
L. Causando nostros in longum ducis amores.
 et nunc omne tibi stratum silet aequor, et omnes
 adspice ventosi ceciderunt murmuris aerae.
 hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
 incipit apparere Bianoris: hic, ubi densas 60
 agricolae stringunt frondes, hic Moeri canamus;
 hic haedos depone, tamen veniemus in urbem.
 aut si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
 cantantes licet usque, minus via laedit, eamus;
 cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo. 65
M. Desine plura puer et quod nunc instat agamus:
 carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

ECLOGA X

CONQVESTIO CVM GALLO POETA DE AGRIS [MP
 [MP 1/9; MPR 10/11

Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.
 pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris
 carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
 sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
 Doris amara suam non intermisceat undam: 5
 incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
 dum tenera attondent simae virgulta capellae.
 non canimus surdis, respondent omnia silvae.
 Quae nemora aut qui vos saltus habuere puellae
 naides, indigno cum Gallus amore peribat? 10
 nam neque Parnasi vobis iuga, nam neque Pindi

53 quod M¹ 59 hic P 66 M. deest in M
 Ecl. X. cum G. Cornelio P 1 laborum P¹ tuetur Havet
 2 post Lycoris interpung. M 5 suas — undas Sen. nat. 3, 26, 6
 10 periret M¹

ulla moram fecere, neque Aoniae Aganippe.
 illum etiam lauri, etiam flevere myricae,
 pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
 Maenalus et gelidi fleverunt saxa Lycae. 15
 stant et oves circum — nostri nec paenitet illas,
 nec te paeniteat pecoris divine poeta,
 et formosus ovis ad flumina pavit Adonis —
 venit et upilio, tardi venere subulci,
 uvidus hiberna venit de glande Menalcas. 20
 omnes 'unde amor iste' rogant 'tibi?' venit Apollo:
 'Galle quid insanis?' inquit. 'tua cura Lycoris
 perque nives alium perque horrida castra secuta est.'
 venit et agresti capitis Silvanus honore
 florentis ferulas et grandia lilia quassans. 25
 Pan deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi
 sanguineis ebuli bacis minioque rubentem.
 'ecquis erit modus?' inquit. 'Amor non talia curat.
 nec lacrimis crudelis Amor nec gramina rivis
 nec cytiso saturantur apes nec fronde capellae.' 30
 Tristis at ille: 'Tamen cantabitis Arcades' inquit
 'montibus haec vobris, soli cantare periti
 Arcades. o mihi tum quam molliter ossa quiescant,
 vestra meos olim si fistula dicat amores.
 atque utinam ex vobis unus vestrique fuisset 35
 aut custos gregis aut maturae vinitor uvae.
 certe sive mihi Phyllis sive esset Amyntas
 seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 et nigrae violae sunt et vaccinia nigra),
 mecum inter salices lenta sub vite iaceres: 40
 serta mihi Phyllis, legeret, cantaret Amyntas.
 hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori,
 hic nemus: hic ipso tecum consumerer aevo.
 nunc insanus amor duri me Martis in armis
 tela inter media atque adversos detinet hostis: 45

12 Aoinie P Aonie *nominat. sing. interpret. Serv.* 19 tarde P

23 castra] saxa P¹ 29 ripis M¹ 32 nostris P¹ 40 iace-
ret P² *Schol. Bern.* 42 Lycoris M¹P

tu procul a patria, nec sit mihi credere tantum,
 Alpinas — a — dura nives et frigora Rheni
 me sine sola vides. a, te ne frigora laedant.
 a tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
 ibo et Chalcidico quae sunt mihi condita versu 50
 carmina pastoris Siculi modulabor avena.
 certum est in silvis, inter spelaea ferarum
 malle pati tenerisque meos incidere amores
 arboribus: crescent illae, crescetis amores.
 interea mixtis lustrabo Maenala nymphis, 56
 aut acris venabor apros. non me ulla vetabunt
 frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
 iam mihi per rupes videor lucosque sonantis
 ire, libet Partho torquere Cydonia cornu
 spicula. tamquam haec sit nostri medicina furoris 60
 aut deus ille malis hominum mitescere discat.
 iam neque Hamadryades rursus nec carmina nobis
 ipsa placent; ipsae rursus concedite silvae.
 non illum nostri possunt mutare labores,
 nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus 66
 Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosae,
 nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
 Aethiopum versemus ovis sub sidere cancri.
 omnia vincit Amor: et nos cedamus Amori.
 Haec sat erit divae vestrum cecinisse poetam, 70
 dum sedet et gracili fiscellam texit hibisco,
 Pierides: vos haec facietis maxima Gallo,
 Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
 quantum vere novo viridis se subicit alnus.
 surgamus. solet esse gravis cantantibus umbra, 75
 iuniperi gravis umbra, nocent et frugibus umbrae.
 ite domum saturae, venit Hesperus, ite capellae.

46 sic M¹ 55 nymphis M *v. l. in Schol. Bern.* 56 agris M¹
 59 Rhodonea M¹ 60 sint M 67 aret] haeret *Isid. orig.*
 6, 13, 3 69 vincet M vicit R 73 hora P 74 subducit R

P. VERGILI MARONIS

GEORGICON

MPR]

LIBER PRIMUS

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
vertere, Maecenas, ulmisque adiungere vites
conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo
sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
hinc canere incipiam. vos o clarissima mundi 5
lumina, labentem caelo quae ducitis annum;
Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
poculaque inventis Acheloia miscuit uvis;
et vos, agrestum praesentia numina, Fauni 10
ferte simul Faunisque pedem Dryadesque puellae:
munera vestra cano. tuque o, cui prima frementem
fudit equom magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceae
ter centum nivei tondent dumeta iuveni; 15
ipse nemus linqvens patrium saltusque Lycae
Pan, ovium custos, tua si tibi Maenala curae,
adsis o Tegeae favens, oleaeque Minerva
inventrix, uncique puer monstrator aratri,
et teneram ab radice ferens Silvane cupressum; 20
dique deaeque omnes, studium quibus arva tueri,
quique novas alitis non ullo semine fruges,
quique satis largum caelo demittitis imbrem;
tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum

Liber 1. 7 vestroque in munere *Prob.* sit munere M¹ si numine M² 9 Achelonia *Brev. expos. Verg. georg. 1, 9* 13 fundit P *Serv. auct. Aen. 1, 1* equom] aquam v. l. apud *Serv. auct.* 16 patriumq. M¹

concilia incertum est, urbisne invisere Caesar 25
 terrarumque velis curam, et te maxumus orbis
 auctorem frugum tempestatumque potentem
 accipiat, cingens materna tempora myrto,
 an deus immensi venias maris ac tua nautae
 numina sola colant, tibi serviat ultima Thule 30
 teque sibi generum Tethys emat omnibus undis,
 anne novom tardis sidus te mensibus addas,
 qua locus Erigonen inter chelasque sequentis
 panditur — ipse tibi iam bracchia contrahit ardens
 Scorpios et caeli iusta plus parte relinquit — 35
 quidquid eris (nam te nec sperant Tartara regem
 nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
 quamvis Elysios miretur Graecia campos
 nec repetita sequi curet Proserpina matrem),
 da facilem cursum atque audacibus adnue coeptis, 40
 ignarosque viae mecum miseratus agrestis
 ingredi et votis iam nunc adsuesce vocari.

Vere novo gelidus canis cum montibus umor
 liquitur et zephyro putris se glaeba resolvit,
 depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro 45
 ingemere et sulco attritus splendescere vomer.
 illa seges demum votis respondet avari
 agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit;
 illius immensae ruperunt horrea messes.
 at prius ignotum ferro quam scindimus aequor, 50
 ventos et varium caeli praediscere morem
 cura sit ac patrios cultusque habitusque locorum,
 et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset.
 hic segetes, illic veniunt felicius uvae.
 arborei fetus alibi, atque iniussa virescunt 55
 gramina. nonne vides, croceos ut Tmolos odores,
 India mittit ebur, molles sua tura Sabaei,

35 Scorpio sed *Prob.* relinquit MR 36 ne M¹ sperent
 M²P² *Serv. Prob. Brev. expos.* 46 vomis M² 47 responderet A
 54 hinc AP¹ 57 mittit *vel* mittat M mittat *Sen. epist.* 87, 20
 mittet P¹

at Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
 castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
 continuo has leges aeternaque foedera certis 60
 imposuit natura locis, quo tempore primum
 Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem,
 unde homines nati, durum genus. ergo age terrae
 pingue solum primis extemplo a mensibus anni
 fortes invortant tauri, glaebasque iacentis 65
 pulverulenta coquat maturis solibus aestas;
 at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
 illic officiant laetis ne frugibus herbae,
 hic sterilem exiguus ne deserat umor harenam. 70

Alternis idem tonsas cessare novalis,
 et segnem patiēre situ durescere campum;
 aut ibi flava seres mutato sidere farra,
 unde prius laetum siliqua quassante legumen
 aut tenuis fetus viciae tristisque lupini 75
 sustuleris fragilis calamos silvamque sonantem.
 urit enim lini campum seges, urit avenae,
 urunt Lethaeo perfusa papavera somno:
 sed tamen alternis facilis labor, arida tantum
 ne saturare fimo pingui pudeat sola neve 80
 effetos cinerem immundum iactare per agros.
 sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva;
 nec nulla interea est inaratae gratia terrae,
 saepe etiam sterilis incendere profuit agros,
 atque levem stipulam crepitantibus urere flammis: 85
 sive inde occultas viris et pabula terrae
 pinguia concipiunt, sive illis omne per ignem
 excoquitur vitium atque exsudat inutilis umor,
 seu plaris calor ille vias et caeca relaxat
 spiramenta, novas veniat qua succus in herbas, 90
 seu durat magis, et venas adstringit hiantis,
 ne tenues pluviae rapidive potentia solis
 acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.

60 alterna P 75 ut *Isid. orig.* 17, 4, 9

multum adeo, rastris glaebas qui frangit inertis
 vimineasque trahit crates, iuvat arva, neque illum 95
 flava Ceres alto nequiquam spectat Olympo;
 et qui, proscisso quae suscitatur aequore terga,
 rursus in obliquom verso perrumpit aratro,
 exercetque frequens tellurem atque imperat arvis.
 umida solstitia atque hiemes orate serenas 100
 agricolae: hiberno laetissima pulvere farra,
 laetus ager; nullo tantum se Mysia cultu
 iactat et ipsa suas mirantur Gargara messis.
 quid dicam, iacto qui semine comminus arva
 insequitur cumulosque ruit male pinguis harenae, 105
 deinde satis fluvium inducit rivosque sequentis
 et cum exustus ager morientibus aestuat herbis,
 ecce supercilio clivosi tramitis undam
 elicit? illa cadens raucum per levia murmur
 saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva. 110
 quid qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
 luxuriam segetum tenera depascit in herba,
 cum primum sulcos aequant sata, quique paludis
 conlectum umorem bibula deducit harena,
 praesertim incertis si mensibus amnis abundans 115
 exit et obducto late tenet omnia limo,
 unde cavae tepido sudant umore lacunae.

Nec tamen, haec cum sint hominumque boumque
 labores
 versando terram experti, nihil improbus anser
 Strymoniaeque grues et amaris intiba fibris 120
 officiant aut umbra nocet. pater ipse colendi
 haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
 movit agros curis acuens mortalia corda,
 nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 ante Iovem nulli subigebant arva coloni; 125
 ne signare quidem aut partiri limite campum

102 Moesia AP² Serv. auct. Aen. 1, 140 Schol. Bern. 103 iactet
 Serv. auct. Aen. 1, 140 Prob. mirentur Prob. 105 tumulos-
 que M² cumulus P² cumulo A (cf. Prudent. Psychomach. 458)

fas erat: in medium quaerebant, ipsaque tellus
 omnia liberius nullo poscente ferebat.
 ille malum virus serpentibus addidit atris
 praedarique lupos iussit pontumque moveri 130
 mellaque decussit foliis ignemque removit,
 et passim rivis currentia vina repressit,
 ut varias usus meditando extunderet artis
 paulatim et sulcis frumenti quaereret herbam,
 ut silicis venis abstrusum excuderet ignem. 135
 tunc alnos primum fluvii sensere cavatas;
 navita tum stellis numeros et nomina fecit
 Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton;
 tum laqueis captare feras et fallere visco
 inventum et magnos canibus circumdare saltus; 140
 atque alius latum funda iam verberat amnem,
 alta petens, pelagoque alius trahit umida lina;
 tum ferri rigor atque argutae lammina serrae —
 nam primi cuneis scindebant fissile lignum —
 tum variae venere artes. labor omnia vicit 145
 improbus et duris urgens in rebus egestas.
 prima Ceres ferro mortalis vertere terram
 instituit, cum iam glandes atque arbuta sacrae
 deficerent silvae et victum Dodona negaret.
 mox et frumentis labor additus, ut mala culmos 150
 esset robigo, segnisque horreret in arvis
 carduus: intereunt segetes, subit aspera silva,
 lappaeque tribolique, interque nitentia culta
 infelix lolium et steriles dominantur avenae.
 quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris, 155
 et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
 falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem,
 heu magnum alterius frustra spectabis acervom,
 concussaque famem in silvis solabere quercu.

133 extruderet P² 135 et A 138 Pleyadas M² (?) Pliadas
Serv. auct. Aen. 8, 138 georg. 1, 137 v. l. Serv. auct. georg. 1, 138
 139 laqueo *Sen. dial. 7, 14, 3* 140 magnos] latos *Sen. l. l.* 150 ut] nec
Schol. Horat. carm. 3, 23, 7 155 terram AR *Probae cento 254*
 157 umbram MR *Serv. Non. p. 365, 17* 158 spectaris vel spectabis M²

Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma, 160
 quis sine nec potuere seri nec surgere messes:
 vomis et inflexi primum grave robur aratri
 tardaue Eleusinae matris volventia plaustra
 tribulaue traheaeue et iniquo pondere ratri;
 virgea praeterea Celei vilisque supellex, 165
 arbuteae crates et mystica vannus lacchi.
 omnia quae multo ante memor provisa repones,
 si te digna manet divini gloria ruris.
 continuo in silvis magna vi flexa domatur
 in burim et curvi formam accipit ulmus aratri. 170
 huic ab stirpe pedes temo protentus in octo,
 binae aures, duplici aptantur dentalia dorso.
 caeditur et tilia ante iugo levis altaue fagus
 stivaue, quae currus a tergo torqueat imos,
 et suspensa focis explorat robora fumus. 175
 Possum multa tibi veterum praecepta referre,
 ni refugis tenuisque piget cognoscere curas.
 area cum primis ingenti aequanda cylindro
 et vertenda manu et creta solidanda tenaci,
 ne subeant herbae neu pulvere victa fatiscat, 180
 tum variae inludant pestes: saepe exiguus mus
 sub terris posuitque domos atque horrea fecit.
 aut oculis capti fodere cubilia talpae,
 inventusque cavis bufo et quae plurima terrae
 monstra ferunt, populatque ingentem farris acervom 185
 curculio atque inopi metuens formica senectae.
 contemplator item, cum se nux plurima silvis
 induet in florem et ramos curvabit olentis.
 si superant fetus, pariter frumenta sequentur,
 magnaue cum magno veniet tritura calore; 190
 at si luxuria foliorum exuberat umbra,
 nequiquam pinguis palea teret area culmos.
 semina vidi equidem multos medicare serentis
 et nitro prius et nigra perfundere amurga,

175 exploret AM² 181 inludunt M²P² ludunt A
 194 amurca PR Schol. Bern. (cf. Serv.)

grandior ut fetus siliquis fallacibus esset, 195
 et quamvis igni exiguo properata maderent.
 vidi lecta diu et multo spectata labore
 degenerare tamen, ni vis humana quotannis
 maxima quaeque manu legeret. sic omnia fatis
 in peius ruere ac retro sublapsa referri, 200
 non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
 remigiis subigit, si bracchia forte remisit,
 atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.
 Praeterea tam sunt Arcturi sidera nobis
 Haedorumque dies servandi et lucidus Anguis, 205
 quam quibus in patriam ventosa per aequora vectis
 pontus et ostriferi fauces temptantur Abydi.
 libra die somnique pares ubi fecerit horas,
 et medium luci atque umbris iam dividit orbem,
 exercete viri tauros, serite hordea campis 210
 usque sub extremum brumae intractabilis imbrem;
 nec non et lini segetem et Cereale papaver
 tempus humo tegere et iamdudum incumbere aratris,
 dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
 vere fabis satio; tum te quoque medica putres 215
 accipiunt sulci, et milio venit annua cura,
 candidus auratis aperit cum cornibus annum
 Taurus, et adverso cedens Canis occidit astro.
 at si triticeam in messem robustaque farra
 exercebis humum solisque instabis aristis, 220
 ante tibi Eoae Atlantides abscondantur
 Gnosiaque ardentis decedat stella coronae,
 debita quam sulcis committas semina quamque
 invitae properes anni spem credere terrae.
 multi ante occasum Maiiae coepere; sed illos 225
 exspectata seges vanis elusit avenis.
 si vero viciamque seres vilemque phaselum,
 nec Pelusiacaе curam aspernabere lentis,

203 in *om.* P 208 diei M²R dies *Gell.* 9, 14, 7 dii *Auson.*
Carm. 34, 31 213 rastris AM²R 218 averso APR *Prob.* (*cf.*
Serv. et Brev. expos.) 224 caedere M 226 aristis AMR *Non.*
p. 301, 24; 416, 25

haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes:
incipe et ad medias sementem extende pruinas. 230

Idcirco certis dimensum partibus orbem
per duodena regit mundi sol aureus astra.
quinque tenent caelum zonae: quarum una corusco
semper sole rubens et torrida semper ab igni;
quam circum extremae dextra laevaue trahuntur 235
caeruleae, glacie concretæ atque imbribus atris;
has inter mediamque duae mortalibus aegris
munere concessae divom, et via secta per ambas,
oblicus qua se signorum verteret ordo.

mundus, ut ad Scythiam Riphæasque arduus arces 240
consurgit, premitur Libyæ devexus in austros.

hic vertex nobis semper sublimis; at illum
sub pedibus Styx atra videt manesque profundi.
maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
circum perque duas in morem fluminis Arctos, 245
Arctos Oceani metuentes aequore tingui.

illic, ut perhibent, aut in tempesta silet nox
semper et obtenta densantur nocte tenebrae,
aut redit a nobis Aurora diemque reducit;
nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis, 250
illic sera rubens accendit lumina Vesper.

hinc tempestates dubio praediscere caelo
possumus, hinc messisque diem tempusque serendi,
et quando infidum remis impellere marmor
conveniat, quando armatas deducere classis 255
aut tempestivam silvis evertere pinum.

nec frustra signorum obitus speculamur et ortus
temporibusque parem diversis quattuor annum.

Frigidus agricolam si quando continet imber,
multa, forent quae post caelo properanda sereno, 260
maturare datur: durum procudit arator

229 mittit AM 236 caerulea *Prob.* 248 densentur *PR cod. π*
Probae centonis 487 249 reddit nobis *Prob. Verg. georg. 1, 233*

250 anhelans *Prob. l. l.* 251 illis *Senec. epist. 122, 2 ostendit*
Prob. l. l. 260 mox *APR Serv. Gell. 10, 11, 6 Non. p. 51, 18*
Macr. sat. 6, 8, 11

vomeris obtusi dentem, cavat arbore lintres,
 aut pecori signum aut numeros impressit acervis.
 exacuunt alii vallos furcasque bicornis,
 atque Amerina parant lentae retinacula viti. 265

nunc facilis rubea texatur fiscina virga,
 nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
 quippe etiam festis quaedam exercere diebus
 fas et iura sinunt: rivos deducere nulla
 religio vetuit, segeti praetendere saepem, 270

insidias avibus moliri, incendere vepres,
 balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 saepe oleo tardi costas agitator aselli
 vilibus aut onerat pomis, lapidemque revertens
 incusum aut atrae massam picis urbe reportat. 275

Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
 felicis operum. quintam fuge: pallidus Orcus
 Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando
 Coeumque Iapetumque creat saevomque Typhoea
 et coniuratos caelum rescindere fratres. 280

ter sunt conati imponere Pelio Ossam
 scilicet atque Ossae frondosum involvere Olympum;
 ter pater exstructos disiecit fulmine montis.
 septima post decumam felix et ponere vitem
 et prensos domitare boves et licia telae 285
 addere. nona fugae melior, contraria furtis.

Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
 aut cum sole novo terras inrorat Eous.
 nocte leves melius stipulae, nocte arida prata
 tondentur, noctis lentus non deficit umor. 290
 et quidam seros hiberni ad luminis ignes
 pervigilat, ferroque faces inspicat acuto;
 interea longum cantu solata laborem
 arguto coniunx percurrit pectine telas,
 aut dulcis musti Volcano decoquit umorem 295

266 facili P 282 invertere P¹ 281 Pelion et Ossan *Prob.*
 Pellion Ossae *Schol. Hor. carm. 3, 4, 51* 283 deiecit R *Porph.*
Hor. carm. 3, 4, 51 291 ignes] ictus (?) M¹ 295 dulci M²

et foliis undam trepidi despumat aheni.
 at rubicunda Ceres medio succiditur aestu,
 et medio tostas aestu terit area fruges.
 nudus ara, sere nudus; hiems ignava colono.
 frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur, 300
 mutuaque inter se laeti convivia curant.
 invitat genialis hiems curasque resolvit,
 ceu pressae cum iam portum tetigere carinae
 puppibus et laeti nautae imposuere coronas.
 sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus 305
 et lauri bacas oleamque cruentaque myrta,
 tum gruibus pedicas et retia ponere cœvis
 auritosque sequi lepores, tum figere dammas
 stuppea torquentem Balearis verbera fundae,
 cum nix alta iacet, glaciem quom flumina trudunt. 310
 Quid tempestates autumnii et sidera dicam,
 atque, ubi iam breviorque dies et mollior aestas,
 quae vigilanda viris; vel cum ruit imbriferum ver,
 spicea iam campis cum messis inhorruit et cum
 frumenta in viridi stipula lactentia turgent? 315
 saepe ego, cum flavis messorum induceret arvis
 agricola et fragili iam stringeret hordea culmo,
 omnia ventorum concurrere proelia vidi,
 quae gravidam late segetem ab radicibus imis
 sublimem expulsam eruerent, ita turbine nigro 320
 ferret hiems culmumque levem stipulasque volantis.
 saepe etiam immensum caelo venit agmen aquarum,
 et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
 collectae ex alto nubes; ruit arduus aether,
 et pluvia ingenti sata laeta boumque labores 325
 diluit; implentur fossae et cava flumina crescunt
 cum sonitu fervetque fretis spirantibus aequor.
 ipse pater media nimborum in nocte corusca
 fulmina molitur dextra: quo maxuma motu

296 trepidis MR 299 *post* nudus: et habebis frigore messes
Isid. orig. 2, 21, 22 (cf. *Serv.*) 315 lactantia *Serv. codd. ABH*
v. l. Schol. Bern. Brev. expos. 316 duceret M¹ 327 spuman-
 tibus R

terra tremit; fugere ferae et mortalia corda 330
 per gentes humilis stravit pavor; ille flagranti
 aut Athon aut Rhodopen aut alta Ceraunia telo
 deicit; ingeminant austri et densissimus imber,
 nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.

hoc metuens caeli menses et sidera serva, 335
 frigida Saturni sese quo stella receptet;
 quos ignis caelo Cyllenius erret in orbis.

in primis venerare deos, atque annua magnae
 sacra refer Cereri laetis operatus in herbis
 extremae sub casum hiemis, iam vere sereno. 340

tum pingues agni et tum mollissima vina,
 tum somni dulces densaeque in montibus umbrae.
 cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:

cui tu lacte favos et miti dilue Baccho, 345
 terque novas circum felix eat hostia fruges,

omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
 et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
 falcem maturis quisquam supponat aristis,
 quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
 det motus incompositos et carmina dicat. 350

Atque haec ut certis possemus discere signis,
 aestusque pluviasque et agentis frigora ventos,
 ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret,
 quo signo caderent austri, quid saepe videntes
 agricolae propius stabulis armenta tenerent. 355

Continuo ventis surgentibus aut freta ponti
 incipiunt agitata tumescere et aridus altis
 montibus audiri fragor, aut resonantia longe
 litora misceri et nemorum increbrescere murmur.
 iam sibi tum curvis male temperat unda carinis, 360
 cum medio celeres revolant ex aequore mergi
 clamoremque ferunt ad litora, cumque marinae

334 plangit M¹R 337 caeli R *Serv. Sen. epist. 88, 14*
 340 casu R *Schol. Bern. Isid. orig. 5, 35, 3 (uno cod. excepto)*
 351 possimus M² *Probae cento 74* noscere M² dicere R
 352 aestusq. et pluvias M² 357 arduus R 360 a curvis R

in sicco ludunt fulicae, notasque paludis
 deserit atque altam supra volat ardea nubem.
 saepe etiam stellas vento inpendente videbis 366
 praecipites caelo labi, noctisque per umbram
 flammaram longos a tergo albescere tractus;
 saepe levem paleam et frondes volitare caducas,
 aut summa nantis in aqua colludere plumas.
 at Boreae de parte trucis cum fulminat, et cum 370
 Eurique Zephyrique tonat domus, omnia plenis
 rura natant fossis, atque omnis navita ponto
 umida vela legit. numquam imprudentibus imber
 obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
 aëriae fugere grues, aut bucula caelum 375
 suspiciens patulis captavit naribus auras,
 aut arguta lacus circumvolitavit hirundo
 et veterem in limo ranae cecinere querellam.
 saepius et tectis penetralibus extulit ova
 angustum formica terens iter, et bibit ingens 380
 arcus, et e pastu decedens agmine magno
 corvorum increpuit densis exercitus alis.
 iam variae pelagi volucres et quae Asia circum
 dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 certatim largos umeris infundere rores: 385
 nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas
 et studio incassum videas gestire lavandi.
 tum cornix plena pluviam vocat improba voce
 et sola in sicca secum spatiat harena.
 ne nocturna quidem carpentes pensa puellae 390
 nescivere hiemem, testa cum ardente viderent
 scintillare oleum et putris concrecere fungos.
 Nec minus ex imbri soles et aperta serena
 prospicere et certis poteris cognoscere signis:
 nam neque tum stellis acies obtusa videtur, 395

371 plenis] late *Schol. Horat. carm. 3, 17, 9* 383 varias *Brev. expos.* et quae] atque *M Prob. Brev. expos.* adque *R* 386 undam *M²R* inter 389 et 390 signum //, quod repetitur in ima pag. ante hunc versum: et caput obiectat querulum venientibus undis *M* 395 tunc astris *Gell. 6, 17, 8*

nec fratris radiis obnoxia surgere Luna,
 tenuia nec lanae per caelum vellera ferri;
 non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
 dilectae Thetidi alcyones, non ore solutos
 inmundi meminere sues iactare maniplos. 400

at nebulae magis ima petunt campoque recumbunt,
 solis et occasum servans de culmine summo
 nequiquam seros exercet noctua cantus.

apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
 et pro purpureo poenas dat Scylla capillo: 405

quacumque illa levem fugiens secat aethera pennis,
 ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 insequitur Nisus; qua se fert Nisus ad auras,
 illa levem fugiens raptim secat aethera pennis.

tum liquidas corvi presso ter gutture voces 410

aut quater ingeminant, et saepe cubilibus altis
 nescio qua praeter solitum dulcedine laeti
 inter se in foliis strepitant; iuvat imbribus actis
 progeniem parvam dulcisque revisere nidos:

haud equidem credo, quia sit divinitus illis 415

ingenium aut rerum fato prudentia maior;
 verum ubi tempestas et caeli mobilis umor
 mutavere vias et Iuppiter uvidus austris

denset, erant quae rara modo, et quae densa relaxat,
 vertuntur species animorum, et pectora motus 420

nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
 concipiunt: hinc ille avium concentus in agris
 et laetae pecudes et ovantes gutture corvi.

Si vero solem ad rapidum lunasque sequentes
 ordine respicies, numquam te crastina fallat 425

hora, neque insidiis noctis capiere serena.

luna revertentes quom primum colligit ignis,

si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,

maxumus agricolis pelagoque parabitur imber:

at si virgineum suffuderit ore ruborem, 430

404 aethere R 418 umidus R *Prisc. gramm. II 444* 424 lu-
 nas] *stellas Sen. epist. 88, 16*

ventus erit; vento semper rubet aurea Phoebæ.
 sin ortu quarto — namque is certissimus auctor —
 pura neque obtusis per caelum cornibus ibit,
 totus et ille dies et qui nascentur ab illo
 exactum ad mensem pluvia ventisque carebunt, 435
 vota que servati solvent in litore nautæ
 Glauco et Panopeæ et Inoo Melicertæ.
 sol quoque et exoriens et cum se condet in undas,
 signa dabit; solem certissima signa secuntur,
 et quæ mane refert et quæ surgentibus astris. 440
 ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
 conditus in nubem medioque refugerit orbe,
 suspecti tibi sint imbres; namque urget ab alto
 arboribusque satisque notus pecorique sinister.
 aut ubi sub lucem densa inter nubila sese 445
 diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum relinquens Aurora cubile,
 heu male tum mitis defendet pampinus uvas:
 tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 hoc etiam, emenso cum iam decedit Olympo, 450
 profuerit meminisse magis; nam sæpe videmus
 ipsius in voltu varios errare colores:
 caeruleus pluviam denuntiat, igneus euros;
 sin maculae incipient rutilo inmiscerier igni,
 omnia tum pariter vento nimbisque videbis 455
 fervere. non illa quisquam me nocte per altum
 ire neque ab terra moveat convellere funem.
 at si, cum referetque diem condetque relatum,
 lucidus orbis erit, frustra terreberè nimbis,
 et claro silvas cernes aquilone moveri. 460
 denique quid vesper serus vehat, unde serenas
 ventus agat nubes, quid cogitet umidus auster,
 sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
 audeat? ille etiam caecos instare tumultus

436 ad litora R 439 sequentur M 446 rumpunt R 454 in-
 cipiunt M¹R 457 moneat M²R *Ult. Syll. gramm. IV 240 Prisc.*
gramm. III 62 461 ferat M¹R verat M²

saepe monet fraudemque et operta tumescere bella. 465
 ille etiam extincto miseratus Caesare Romam,
 cum caput obscura nitidum ferrugine textit,
 impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.
 tempore quamquam illo tellus quoque et aequora ponti
 obscenaeque canes inportunaeque volucres 470
 signa dabant. quotiens Cyclopum effervere in agros
 vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
 flammarumque globos liquefactaque volvere saxa.
 armorum sonitum toto Germania caelo
 audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475
 vox quoque per lucos volgo exaudita silentis
 ingens, et simulacra modis pallentia miris
 visa sub obscurum noctis, pecudesque locutae,
 infandum, sistunt amnes terraeque dehiscunt,
 et maestum inlacrimat templis ebur aeraque sudant. 480
 proluit insano contorquens vertice silvas
 fluviorum rex Eridanus, camposque per omnis
 cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
 tristibus aut extis fibrae apparere minaces
 aut puteis manare cruor cessavit, et altae 485
 per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
 non alias caelo ceciderunt plura sereno
 fulgura, nec diri totiens arsere cometae.
 ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videre Philippi; 490
 nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
 Emathiam et latos Haemi pinguescere campos.
 scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
 agricola incurvo terram molitus aratro
 exesa inveniet scabra robigine pila, 495
 aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis,
 grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Di patrii indigetes et Romule Vestaque mater,
 quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,

470 obsceni R *Schol. Bern. Isid. orig. 1, 37, 12* 481 *proruet*
Schol. Hor. carm. 4, 4, 66

hunc saltem everso iuvenem succurrere saeclo 500
 ne prohibete. satis iam pridem sanguine nostro
 Laomedontae luimus periuria Troiae;
 iam pridem nobis caeli te regia Caesar
 invidet, atque hominum queritur curare triumphos,
 quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per
 orbem, 505

tam multae scelerum facies; non ullus aratro
 dignus honos, squalent abductis arva colonis,
 et curvae rigidum falces conflantur in ensem.
 hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
 vicinae ruptis inter se legibus urbes 510
 arma ferunt; saevit toto Mars impius orbe:
 ut cum carceribus sese effudere quadrigae,
 addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
 fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

LIBER SECVNDVS

[MR 1; M 2/16]

Hactenus arborum cultus et sidera caeli;
 nunc te Bacche canam, nec non silvestria tecum
 virgulta et prolem tarde crescentis olivae.
 huc pater o Lenaeae — tuis hic omnia plena
 muneribus, tibi pampineo gravidus autumno 5
 floret ager, spumat plenis vindemia labris —
 huc pater o Lenaeae veni, nudataque musto
 tingue novo mecum dereptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis.
 namque aliae nullis hominum cogentibus ipsae 10
 sponte sua veniunt camposque et flumina late
 curva tenent, ut molle siler lentaeque genistae,
 populus et glauca canentia fronde salicta;
 pars autem posito surgunt de semine, ut altae
 castaneae, nemorumque Iovi quae maxima frondet 15
 aesculus, atque habitae Graeis oracula quercus.

508 conflantur] formantur *Non. p. 380, 33 Serv. auct. Aen. 12, 304*
 513 in spatlo *Schol. Bern.* spatlo M¹ spatia R

pullulat ab radice aliis densissima silva,
ut cerasis ulmisque; etiam Parnasia laurus
parva sub ingenti matris se subicit umbra.

hos natura modos primum dedit, his genus omne 20
silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.

Sunt aliae, quas ipse vias sibi repperit usus.

hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
deposuit sulcis, hic stirpes obruit arvo

quadrifidasque sudes et acuto robore vallos. 25

silvarumque aliae pressos propaginis arcus
expectant et viva sua plantaria terra;

nil radicis egent aliae, summumque putator

haud dubitat terrae referens mandare cacumen.

Quin et caudicibus sectis, mirabile dictu, 30

truditur e sicco radix oleagina ligno.

et saepe alterius ramos inpune videmus

vertere in alterius mutataeque insita mala

ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.

Quare agite o proprios generatim discite cultus 35

agricolae fructusque feros mollite colendo,

neu segnes iaceant terrae. iuvat Ismara Baccho

conserere atque olea magnum vestire Taburnum.

tuque ades inceptumque una decurre laborem,

o decus, o famae merito pars maxima nostrae 40

Maecenas, pelagoque volans da vela patenti;

non ego cuncta meis amplecti versibus opto,

non mihi si linguae centum sint oraque centum,

ferrea vox. ades et primi lege litoris oram;

in manibus terrae; non hic te carmine ficto 45

atque per ambages et longa exorsa tenebo.

Sponte sua quae se tollunt in luminis oras,

infecunda quidem, sed laeta et fortia surgunt;

quippe solo natura subest. tamen haec quoque, si quis

Liber II. 19 subicit *codd. det. Schol. Bern. Gell. 4, 17, 5* subigit M

22 alie quos M¹ aliae quas *corr. in* alii quos M² alii *Schol. Bern.*

36 fructusq.] cultusq. M¹ *Macr. sat. 6, 6, 17 Schol. Cruq. Hor.*

sat. 2, 2, 66 45 ficto] longo *Sen. benef. 7, 1, 1* 47 auras M²

abc *Iuven. Evang. I 106 Claud. Mar. Victor. Aleth. II 516*

inserat aut scrobibus mandet mutata subactis, 50
 exuerint silvestrem animum, cultuque frequenti
 in quascumque voles artes haud tarda sequentur.
 nec non et sterilis quae stirpibus exit ab imis,
 hoc faciat, vacuos si sit digesta per agros:
 nunc altae frondes et rami matris opacant 55
 crescentique adimunt fetus uruntque ferentem.
 iam quae seminibus iactis se sustulit arbos,
 tarda venit, seris factura nepotibus umbram,
 pomaque degenerant sucos oblita priores,
 et turpis avibus praedam fert uva racemos. 60
 scilicet omnibus est labor inpendendus, et omnes
 cogendae in sulcum ac multa mercede domandae.
 sed truncis oleae melius, propagine vites
 respondent, solido Paphiae de robore myrtus;
 plantis et durae coryli nascuntur et ingens 65
 fraxinus Herculeaeque arbos umbrosa coronae
 Chaonique patris glandes, etiam ardua palma
 nascitur et casus abies visura marinos.

Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida,
 et steriles platani malos gessere valentis, 70
 castaneae fagos; ornusque incanuit albo
 flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
 nec modus inserere atque oculos inponere simplex.
 nam qua se medio trudunt de cortice gemmae
 et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso 75
 fit nodo sinus; huc aliena ex arbore germen
 includunt udoque docent inolescere libro.
 aut rursus enodes trunci resecantur, et alte
 finditur in solidum cuneis via, deinde feraces
 plantae inmittuntur: nec longum tempus, et ingens 80
 exiit ad caelum ramis felicibus arbos
 miraturque novas frondes et non sua poma.

Praeterea genus haud unum nec fortibus ulmis

52 voces *Serv.* 54 faciet M² 67 Chaonieque M 69 n. a. h.
 fetu *ex corr.* M *Schol. Bern. legisse videntur* 71 c. fagos] *ad*
interpunct. cf. Serv. 82 miratasq̄. M¹ (*cf. Serv.*) miratasque
Porph. Hor. epod. 16, 46 (praeter cod. P) mirata Probae cento 201

nec salici lotoque neque Idaeis cyparissis,
 nec pingues unam in faciem nascuntur olivae, 85
 orchades et radii et amara pausia baca
 pomaque et Alcinoi silvae, nec surculus idem
 Crustumiiis Syriisque piris gravibusque volaemis.
 non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
 quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos; 90
 sunt Thasiae vites, sunt et Mareotides albae,
 pinguibus hae terris habiles, levioribus illae,
 et passo psithia utilior tenuisque lageos
 temptatura pedes olim vincturaque linguam,
 purpureae preciaeque, et quo te carmine dicam 95
 Raetica? nec œllis ideo contende Falernis.
 sunt et Aminneae vites, firmissima vina,
 Tmolius adsurgit quibus et rex ipse Phanaeus;
 argitisque minor, cui non certaverit ulla
 aut tantum fluere aut totidem durare per annos. 100
 non ego te, dis et mensis accepta secundis,
 transierim Rhodia et tumidis bumaste racemis.
 sed neque quam multae species, nec nomina quae sint,
 est numerus: neque enim numero comprehendere refert;
 quem qui scire velit, Libyci velit aequoris idem 105
 discere, quam multae Zephyro turbentur arenae,
 aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
 nosse quot Ionii veniant ad litora fluctus.

Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.
 fluminibus salices crassisque paludibus alni 110
 nascuntur, steriles saxosis montibus orni;
 litora myrtetis laetissima; denique apertos
 Bacchus amat colles, aquilonem et frigora taxi.
 aspice et extremis domitum cultoribus orbem
 Eoasque domos Arabum pictosque Gelonos: 115
 divisae arboribus patriae. sola India nigrum
 fert hebenum, solis est turea virga Sabaeis.
 quid tibi odorato referam sudantia ligno

95 nomine *Senec. ep. nat. 111, 2* 98 adsurget *Prob.* 106 dis-
 cere *codd. det. Colum. 3, 2, 29 Amm. 31, 4 dicere MV Schol. Hor.*
carm. 1, 28, 1

Vergil, *Ecl. et Georg.* [1876]

balsamaque et bacas semper frondentis acanthi?
 quid nemora Aethiopum molli canentia lana, 120
 velleraque ut foliis depectant tenuia Seres;
 aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 extremi sinus orbis, ubi aëra vincere summum
 arboris haud ullae iactu potuere sagittae?
 et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris. 125
 Media fert tristis sucos tardumque saporem
 felicis mali, quo non praesentius ullum,
 pocula si quando saevae infecere novercae,
 miscueruntque herbas et non innoxia verba,
 auxilium venit ac membris agit atra venena. 130
 ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro;
 et si non alium late iactaret odorem,
 laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;
 flos ad prima tenax; animas et olentia Medi
 ora fovent illo et senibus medicantur anhelis. 135

Sed neque Medorum silvae ditissima terra
 nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus
 laudibus Italiae certent, non Bactra neque Indi
 totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
 haec loca non tauri spirantes naribus ignem 140
 invertere satis immanis dentibus hydri,
 nec galeis densisque virum seges horruit hastis;
 sed gravidæ fruges et Bacchi Massicus umor
 implevere; tenent oleae armentaque laeta.
 hinc bellator equos campo sese arduos infert; 145
 hinc albi Clitumne greges et maxima taurus
 victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,
 Romanos ad templa deum duxere triumphos.
 hic ver adsidium atque alienis mensibus aestas;
 bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos. 150
 at rabidæ tigres absunt et saeva leonum
 semina, nec miseros fallunt aconita legentis,

124 ullo *Non. p. 241, 26* 129 *in marg. lit. min. M* 136 terra]
 regna M² 140 haec] nec M² 144 oleaeque M² 151 nec s.
 draconum *Schol. Horat., epod. 16, 52*

nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto
 squameus in spiram tractu se colligit anguis.
 adde tot egregias urbes operumque laborem, 155
 tot congesta manu praeruptis oppida saxis
 fluminaque antiquos subterlabentia muros.
 an mare quod supra memorem, quodque adluit infra?
 anne lacus tantos? te Lari maxime teque
 fluctibus et fremitu adsurgens Benace marino? 160
 an memorem portus Lucrinoque addita claustra
 atque indignatum magnis stridoribus aequor,
 Iulia qua ponto longe sonat unda refuso
 Tyrrhenusque fretis inmittitur aestus Avernis?
 haec eadem argenti rivos aerisque metalla 165
 ostendit venis atque auro plurima fluxit.
 haec genus acre virum Marsos pubemque Sabellam
 adsuetumque malo Ligurem Volscosque verutos
 extulit, haec Decios Marios magnosque Camillos,
 Scipiadas duros bello et te maxime Caesar, 170
 qui nunc extremis Asiae iam victor in oris
 inbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 salve magna parens frugum, Saturnia tellus,
 magna virum: tibi res antiquae laudis et artis
 ingredior, sanctos ausus recludere fontis, 175
 Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.
 Nunc locus arborum ingeniis, quae robora cuique,
 quis color, et quae sit rebus natura ferendis.
 difficiles primum terrae collesque maligni,
 tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis, 180
 Palladia gaudent silva vivacis olivae.
 indicio est tractu surgens oleaster eodem
 plurimus et strati bacis silvestribus agri.
 at quae pinguis humus dulcique uligine laeta,
 quique frequens herbis et fertilis ubere campus, 185
 qualem saepe cava montis convalle solemus
 despiciere: huc summis liquontur rupibus amnes

174 artem P 181 gaudet M *Ter. Maur. gramm. VI 361, 1222*
 186 videmus P 187 hoc P¹

felicemque trahunt limum, quique editus austro
 et filicem curvis invisam pascit aratris:
 hic tibi praevalidas olim multoque fluentis 190
 sufficiet Baccho vitis, hic fertilis uvae,
 hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
 inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
 sin armenta magis studium vitulosque tueri 195
 aut ovium fetum aut urentis culta capellas,
 saltus et saturi petito longinqua Tarenti,
 et qualem infelix amisit Mantua campum
 pascentem niveos herboso flumine cygnos;
 non liquidi gregibus fontes, non gramina derunt; 200
 et quantum longis carpent armenta diebus,
 exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
 nigra fere et presso pinguis sub vomere terra,
 et cui putre solum — namque hoc imitamur arando —
 optima frumentis; non ullo ex aequore cernes 205
 plura domum tardis decedere plaustra iuvenicis.
 aut unde iratus silvam devexit arator
 et nemora evertit multos ignava per annos,
 antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 eruit; illae altum nidis petiere relictis, 210
 at rudis enituit impulso vomere campus.
 nam ieiuna quidem clivosi glarea ruris
 vix humilis apibus casias roremque ministrat;
 et tofus scaber et nigris exesa chelydris
 creta negant alios aequae serpentibus agros 215
 dulcæm ferre cibum et curvas praebere latebras.
 quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucris,
 et bibit umorem et, cum volt, ex se ipsa remittit,
 quaeque suo semper viridi se gramine vestit,
 nec scabie et salsa laedit robigine ferrum: 220
 illa tibi laetis intextet vitibus ulmos,

192 hinc *Probi codd. EPV* 194 pandis] patullis M¹ 196 fe-
 tus M *Non. p. 206, 4 Prisc. gramm. II* 192 202 gelidis P re-
 ponit M *Cento de incarn. 98* 204 imitatur M¹ 220 et] aut M²

illa ferax oleo est, illam experiere colendo
 et facilem pecori et patientem vomeris unci.
 talem dives arat Capua et vicina Vesaevo
 ora iugo et vacuis Clanius non aequos Acerris. 225

Nunc quo quamque modo possis cognoscere dicam.
 rara sit an supra morem si densa requires

— altera frumentis quoniam favet, altera Baccho,
 densa magis Cereri, rarissima quaeque Lyaeo —
 ante locum capies oculis alteque iubebis 230

in solido puteum demitti omnemque repones
 rursus humum et pedibus summas aequabis harenas.

si derunt, rarum pecorique et vitibus almis
 aptius uber erit; sin in sua posse negabunt
 ire loca et scrobibus superabit terra repletis, 235

spissus ager: glaebas cunctantis crassaque terga
 exspecta et validis terram proscinde iuvenis.
 salsa autem tellus et quae perhibetur amara,
 frugibus infelix — ea nec mansuescit arando,
 nec Baccho genus aut pomis sua nomina servat — 240

tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos
 colaque prelorum fumosis deripe tectis;
 huc ager ille malus dulcesque a fontibus undae
 ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
 scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae; 245

at sapor indicium faciet manifestus, et ora
 tristia temptantum sensu torquebit amaror.
 pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
 discimus: haud umquam manibus iactata fatiscit,
 sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250

umida maioris herbas alit, ipsaque iusto
 laetior. a nimium ne sit mihi fertilis illa
 nec se praevalidam primis ostendat aristis.
 quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 quaeque levis. promptum est oculis praediscere ni-
 gram, 255

222 oleae est M 227 requiras M²R 247 sensus Gell. 1, 21
 v. l.) amaro PR (cf. Gell. 1. 1.) 253 neu M² 254 prodet M

et quisquis color. at sceleratum exquirere frigus
difficile est: piceae tantum taxique nocentes
interdum aut hederæ pandunt vestigia nigrae.

His animadversis terram multo ante memento
excoquere et magnos scrobibus concidere montis, 260
ante supinatas aquiloni ostendere glaebas,
quam laetum infodias vitis genus. optima putri
arva solo: id venti curant gelidaeque pruinae
et labefacta movens robustus iugera fossor.
ac si quos haud ulla viros vigilantia fugit, 265
ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
arboribus seges et quo mox digesta feratur,
mutatam ignorent subito ne semina matrem.
quin etiam caeli regionem in cortice signant,
ut quo quaeque modo steterit, qua parte calores 270
austrinos tulerit, quae terga obverterit axi,
restituant: adeo in teneris consuescere multum est.
collibus an plano melius sit ponere vitem,
quaere prius. si pinguis agros metabere campi,
densa sere: in denso non segnior ubere Bacchus; 275
sin tumulis adclive solum collisque supinos,
indulge ordinibus, nec setius omnis in unguem
arboribus positis secto via limite quadret,
ut saepe ingenti bello cum longa cohortis
explicuit legio, et campo stetit agmen aperto, 280
derectaeque acies, ac late fluctuat omnis
aere renidenti tellus, necdum horrida miscent
proelia, sed dubius mediis Mars errat in armis.
omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
non animum modo uti pascat prospectus inanem, 285
sed quia non aliter viris dabit omnibus aequas
terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.

Forsitan et scrobibus quae sint fastigia quaeras.
ausim vel tenui vitem committere sulco.
altior ac penitus terrae defigitur arbos, 290

256 quisquiq. M¹ 258 tendunt (?) M¹ 276 suplni Non.
p. 326, 10 278 saepto M¹ 287 se om. PR

aesculus in primis, quae quantum vertice ad auras
aetherias, tantum radice in Tartara tendit.

ergo non hiemes illam, non flabra neque imbres
convellunt: immota munet, multosque nepotes,
multa virum volvens durando saecula vincit. 295

tum fortis late ramos et bracchia tendens
huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.

Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem,
neve inter vitis corylum sere, neve flagella
summa pete aut summa defringe ex arbore plantas, 300
tantus amor terrae, neu ferro laede retuso
semina, neve olea silvestris insere truncos:

nam saepe incautis pastoribus excidit ignis,
qui furtim pingui primum sub cortice tectus
robora comprehendit, frondesque elapsus in altas 305
ingentem caelo sonitum dedit; inde secutus

per ramos victor perque alta cacumina regnat,
et totum involvit flammis nemus et ruit atram
ad caelum picea crassus caligine nubem,
praesertim si tempestas a vertice silvis 310

incubuit glomeratque ferens incendia ventus.
hoc ubi, non ab stirpe valent caesaeque reverti
possunt atque ima similes revirescere terra.
infelix superat foliis oleaster amaris.

Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor 315
tellurem borea rigidam spirante moveri.

rura gelu tum claudit hiems, nec semine iacto
concretum patitur radicem adfigere terrae.

optuma vinetis satio, cum vere rubenti
candida venit avis longis invisae colubris, 320

prima vel autumnii sub frigora, cum rapidus Sol
nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aestas.

ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis;

vere tument terrae, et genitalia semina poscunt.

292 radicem MP 294 nepotes] per annos V Non. p. 525, 25
302 oleae PR Serv. Schol. Bern. 315 persuadit acantho P
316 movere M 318 concretam M²PR Serv. Schol. Bern.

tum pater omnipotens fecundis imbribus aether 325
 coniugis in gremium laetae descendit et omnis
 magnus alit magno commixtus corpore fetus.
 avia tum resonant avibus virgulta canoris,
 et Venerem certis repetunt armenta diebus;
 parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris 330
 laxant arva sinus; superat tener omnibus umor;
 inque novos soles audent se germina tuto
 credere, nec metuit surgentis pampinus austros
 aut actum caelo magnis aquilonibus imbrem,
 sed trudit gemmas et frondes explicat omnis. 335
 non alios prima crescentis origine mundi
 inluxisse dies aliumve habuisse tenorem
 crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
 orbis, et hibernis parcebant flatibus euri,
 cum primae lucem pecudes hausere, virumque 340
 terrea progenies duris caput extulit arvis,
 inmissaeque ferae silvis et sidera caelo.
 nec res hunc tenerae possent perferre laborem,
 si non tanta quies iret frigusque caloremque
 inter et exciperet caeli indulgentia terras. [agros, 345
 Quod superest, quaecumque premes virgulta per
 sparge fimo pingui, et multa memor occule terra,
 aut lapidem bibulum aut squalentis infode conchas:
 inter enim labentur aquae, tenuisque subibit
 halitus, atque animos tollent sata. iamque reperti, 350
 qui saxo super atque ingentis pondere testae
 urgerent: hoc effusos munimen ad imbres,
 hoc, ubi hiulca siti findit Canis aestifer arva.
 Seminibus positis superest diducere terram
 saepius ad capita et duros iactare bidentis, 355

330 tremantibus PR Schol. Bern. 332 gramina M(P)R Probae
 cento 282 refutat Serv. auct. (cf. Philarg.) 336 alias P 339 hiberni
 M Schol. Bern. 340 hausere utrumque P 341 ferrea M¹PR
 Lactantii (inst. 2, 10) codd. BRH Serv. Probae cento 300 Anthol.
 Lat. 17, 229 vernis Schol. Horat. c. 1, 12, 30 343 possint M²
 sufferre M¹ 344 calorque P (cf. Serv. auct.) 353 findit]
 scindit P 354 deducere M Non. p. 457, 29

aut presso exercere solum sub vomere et ipsa
 flectere luctantis inter vineta iuencos;
 tum levis calamos et rasae hastilia virgae
 fraxineasque aptare sudes furcasque valentis,
 viribus eniti quarum et contemnere ventos 360
 adsuescant summasque sequi tabulata per ulmos.

Ac dum prima novis adolescit frondibus aetas,
 parcendum teneris, et dum se laetus ad auras
 palmes agit laxis per purum inmissus habenis,
 ipsa acie nondum falcis temptanda, sed uncis 365
 carpendae manibus frondes interque legendae.
 inde ubi iam validis amplexae stirpibus ulmos
 exierint, tunc stringe comas, tunc bracchia tonde —
 ante reformidant ferrum — tum denique dura
 exerce imperia et ramos compesce fluentis. 370

Texendae saepes etiam et pecus omne tenendum,
 praecipue dum frons tenera inprudensque laborum:
 cui super indignas hiemes solemque potentem
 silvestres uri adsidue capreaeque sequaces
 inludunt, pascuntur oves avidaeque iuvencae. 375
 frigora nec tantum cana concreta pruina
 aut gravis incumbens scopulis arentibus aestas,
 quantum illi nocuere greges durique venenum
 dentis et ad morsum signata in stirpe cicatrix.
 non aliam ob culpam Baecho caper omnibus aris 380
 caeditur et veteres ineunt proscaenia ludi,
 praemiaque ingeniis pagos et compita circum
 Thesidae posuere, atque inter pocula laeti
 mollibus in pratis unctos saluere per utres.
 nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni 385
 versibus incomptis ludunt risuque soluto,
 oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,

362 aestas P 365 acies M²PV¹, ut videtur (cf. Serv.)
 367 viribus M² 379 admorso Serv. a morsu(o) M Servii (georg.
 2, 196) codd. aliquot 382 ingentis (ingentes) MP Prob. Non.
 p. 196, 6 Prisc. gramm. II 64 384 salivere M² Diom. gramm.
 I 374 saliere R Prob. Prisc. gramm. II 540 Dub. Nom. gramm. V 593
 Arus. gramm. VII 511 385 missa] orsa Prob.

et te Bacche vocant per carmina laeta, tibi que
oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

hinc omnis largo pubescit vinea fetu, 390

complentur vallesque cavae saltusque profundi
et quocumque deus circum caput egit honestum.

ergo rite suum Baccho dicemus honorem

carminibus patriis, lancesque et liba feremus,

et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram, 395

pinguiaque in veribus torrebimus exta columnis.

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
cui numquam exhausti satis est: namque omne quo-
tannis

terque quaterque solum scindendum glaebaque versis
aeternum frangenda bidentibus, omne levandum 400

fronde nemus. redit agricolis labor actus in orbem,

atque in se sua per vestigia volvitur annus.

ac iam olim, seras posuit cum vinea frondes,

frigidus et silvis aquilo decussit honorem,

iam tum acer curas venientem extendit in annum 405

rusticus, et curvo Saturni dente relictam

persequitur vitem attondens fingitque putando.

primus humum fodito, primus devecta cremato

sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;

postremus metito. bis vitibus ingruit umbra, 410

bis segetem densis obducunt sentibus herbae;

durus uterque labor: laudato ingentia rura,

exiguum colito. nec non etiam aspera rusci

vimina per silvam et ripis fluvialis harundo

caeditur, incultique exercet cura salicti. 415

iam vinctae vites, iam falcem arbusta reponunt,

iam canit effectos extremus vinitor antes:

sollicitanda tamen tellus pulvisque movendus,

et iam maturis metuendus Iuppiter uvis.

Contra non ulla est oleis cultura: neque illae 420

procurvam exspectant falcem rastrosque tenacis,

388 et] sed *Prob.* 405 extendet *M* 411 inducunt *P* 413 rusti *M*² *PR*
(cf. *Schol. Bern.*) 417 effectus *M*² probat *Serv. v. l. in Schol. Bern.*

cum semel haeserunt arvis aurasque tulerunt;
 ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
 sufficit umorem et gravidas, cum vomere, fruges.
 hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam. 425

Poma quoque, ut primum truncos sensere valentis
 et viris habuere suas, ad sidera raptim
 vi propria nituntur opisque haud indiga nostrae.
 nec minus interea fetu nemus omne gravescit,
 sanguineisque inculta rubent aviaria bacis. 430

tondentur cytisi, taedas silva alta ministrat,
 pascunturque ignes nocturni et lumina fundunt.
 et dubitant homines serere atque inpendere curam?
 quid maiora sequar? salices humilesque genistae
 aut illae pecori frondem aut pastoribus umbram 435
 sufficiunt saepemque satis et pabula melli.

et iuvat undantem buxo spectare Cytoron
 Naryciaeque picis lucos, iuvat arva videre
 non rastris, hominum non ulli obnoxia curae.
 ipsae Caucasio steriles in vertice silvae, 440

quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,
 dant alios aliae fetus, dant utile lignum
 navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
 hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
 agricolae, et pandas ratibus posuere carinas. 445

viminibus salices fecundae, frondibus ulmi,
 at myrtus validis hastilibus et bona bello
 cornus, Ituraeos taxi torquentur in arcus.
 nec tiliae leves aut torno rasile buxum
 non formam accipiunt ferroque cavantur acuto. 450

nec non et torrentem undam levis innatat alnus
 missa Pado; nec non et apes examina condunt
 corticibusque cavis vitiosaeque ilicis alvo.
 quid memorandum aequae Baccheia dona tulerunt?

426 calentes M¹ 433 in ima pag. add., paene eras., ita

ut tantum legi possint: et ubitant ho · M 435 umbramⁱ M (?)

449 aut] et Cledon. gramm. V 41 Non. p. 194, 22 451 tor-
 quentem M¹ 452 exagmine M¹

Bacchus et ad culpam causas dedit; ille furentis 455
 Centauros leto domuit, Rhoecumque Pholumque
 et magno Hylaeum Lapithis cratera minantem.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
 agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
 fundit humo facilem victum iustissima tellus. 460

si non ingentem foribus domus alta superbis
 mane salutantum totis vomit aedibus undam,
 nec varios inhiant pulchra testudine postes
 inlusasque auro vestes Ephyreiaque aera,
 alba nec Assyrio fucatur lana veneno, 465

nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
 at secura quies et nescia fallere vita,
 dives opum variarum, at latis otia fundis,
 speluncae vivique lacus et frigida Tempe
 mugitusque boum mollesque sub arbore somni 470

non absunt; illic saltus ac lustra ferarum,
 et patiens operum exiguoque adsueta iuventus,
 sacra deum sanctique patres: extrema per illos
 Iustitia excedens terris vestigia fecit.

Me vero primum dulces ante omnia Musae, 475
 quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 accipiant, caelique vias et sidera monstrent,
 defectus solis varios lunaeque labores;

unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant
 obicibus ruptis rursusque in se ipsa residant; 480
 quid tantum Oceano properent se tingere soles
 hiberni, vel quae tardis mora noctibus obstet.

sin, has ne possim naturae accedere partis,
 frigidus obstiterit circum praecordia sanguis,
 rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes, 485
 flumina amem silvasque inglorius. o ubi campi

456 Rhoetumq. MR *Serv. auct.* 462 vomat *Schol. Horat. epod.*
 2, 8 464 inclusasq. M¹PR *Schol. Bern. refutat Serv.* 466 casiae P
 467 vitam PR *Brev. expos. p. 197, 3 H.* 472 parvoque γ.c
Non. p. 433, 17 Don. Ter. Andr. 75 Prisc. gramm. III 293 v. l.
apud Serv. et Macr. sat. 6, 2, 4 476 percussus M²

Spercheosque et virginibus bacchata Lacaenis
 Taygeta, o qui me gelidis convallibus Haemi
 sistat et ingenti ramorum protegat umbra.
 felix, qui potuit rerum cognoscere causas, 490
 atque metus omnis et inexorabile fatum
 subiecit pedibus strepitumque Acherontis avari.
 fortunatus et ille, deos qui novit agrestis
 Panaque Silvanumque senem nymphasque sorores.
 illum non populi fasces, non purpura regum 495
 flexit et infidos agitans discordia fratres
 aut coniurato descendens Dacus ab Histro,
 non res Romanae perituraque regna, neque ille
 aut doluit miserans inopem aut invidit habenti.
 quos rami fructus, quos ipsa volentia rura 500
 sponte tulere sua, carpsit, nec ferrea iura
 insanumque forum aut populi tabularia vidit.
 sollicitant alii remis freta caeca ruuntque
 in ferrum, penetrant aulas et limina regum;
 hic petit excidiis urbem miserosque penatis, 505
 ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro;
 condit opes alius defossoque incubat auro;
 hic stupet attonitus rostris; hunc plausus hiantem
 per cuneos geminatus enim plebisque patrumque
 corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum, 510
 exsilioque domos et dulcia limina mutant
 atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.
 agricola incurvo terram dimovit aratro:
 hinc anni labor, hinc patriam parvosque penates
 sustinet, hinc armenta boum meritosque iuencos. 515
 nec requies, quin aut pomis exuberet annus
 aut fetu pecorum aut Cerealis mergite culmi,
 proventuque oneret sulcos atque horrea vincat.
 venit hiems: teritur Sicyonia baca trapetis,
 glande sues laeti redeunt, dant arbuta silvae; 520

488 in vallibus *Schol. Horat. carm. 1, 37, 19* 506 indormiat M¹
 512 quaerunt patriam P *Porph. Hor. carm. 2, 16, 18* 513 dimovit]
 molitus M (*cf. georg. 1, 494*) 514 penates] nepotes PR 515 hic M

et varios ponit fetus autumnus, et alte
 mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 interea dulcēs pendent circum oscula nati,
 casta pudicitiam servat domus, ubera vaccae
 lactea demittunt, pinguesque in gramine laeto 525
 inter se adversis luctantur cornibus haedi.
 ipse dies agitat festos fususque per herbam,
 ignis ubi in medio et socii cratera coronant,
 te libans Lenaeae vocat, pecorisque magistris
 velocis iaculi certamina ponit in ulmo, 530
 corporaque agresti nudant praedura palaestrae.
 hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 hanc Remus et frater, sic fortis Etruria crevit,
 scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
 septemque una sibi muro circumdedit arces. 535
 ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante
 impia quam caesis gens est epulata iuvenis,
 aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat;
 necdum etiam audierant inflari classica necdum
 inpositos duris crepitare incudibus enses. 540
 Sed nos inmensum spatiis confecimus aequor,
 et iam tempus equom fumantia solvere colla.

LIBER TERTIVS

[FMPRV]

Te quoque magna Pales et te memorande canemus
 pastor ab Amphryso, vos silvae amnesque Lycae.
 cetera quae vacuas tenuissent carmine mentes,
 omnia iam volgata: quis aut Eurysthea durum
 aut inlaudati nescit Busiridis aras? 5
 cui non dictus Hylas puer et Latonia Delos
 Hippodameque umeroque Pelops insignis eburno,
 acer equis? temptanda via est, qua me quoque possim

524 servet *Schol. Horat. carm. 4, 5, 21* 529 vocant P 531 per-
 dura M¹ 540 inpositis duos M¹ 542 spumantia PR
Liber III. 3 carmina F¹MR *Schol. Bern. refutat Serv. auct.*
 5 arces M¹

tollere humo victorque virum volitare per ora.
 primus ego in patriam mecum, modo vita supersit, 10
 Aonio rediens deducam vertice Musas;
 primus Idumaeas referam tibi Mantua palmas,
 et viridi in campo templum de marmore ponam
 propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
 Mincius et tenera praetexit harundine ripas. 15
 in medio mihi Caesar erit templumque tenebit:
 illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro
 centum quadriugos agitabo ad flumina currus.
 cuncta mihi Alpheum linquens lucosque Molorchi
 cursibus et crudo decernet Graecia caestu. 20
 ipse caput tonsae foliis ornatus olivae
 dona feram. iam nunc sollempnis ducere pompas
 ad delubra iuvat caesosque videre iuencos,
 vel scaena ut versis discoedat frontibus utque
 purpurea intexti tollant aulaea Britanni. 25
 in foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
 Gangaridum faciam victorisque arma Quirini,
 atque hic undantem bello magnumque fluentem
 Nilum ac navali surgentis aere columnas.
 addam urbes Asiae domitas pulsumque Niphaten 30
 fidentemque fuga Parthum versisque sagittis
 et duo rapta manu diverso ex hoste tropaea
 bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
 stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles demissaeque ab Iove gentis 35
 nomina Trosque parens et Troiae Cynthius auctor.
 Invidia infelix Furias amnemque severum
 Cocyti metuet tortosque Ixionis anguis
 inmanemque rotam et non exsuperabile saxum.
 interea dryadum silvas saltusque sequamur 40
 intactos, tua Maecenas haud mollia iussa.
 te sine nil altum mens incohat: en age segnis

17 et om. c Non. p. 418, 28 Dub. Nom. gramm. V 585 20 de-
 cernit FM¹PR decertat M² 25 tollunt Prob. 27 faciam]
 victam P 38 metuens P

rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithaeron
Taygetique canes domitrixque Epidaurus equorum,
et vox adsensu nemorum ingeminata remugit. 45

mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Caesaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.

Seu quis Olympiacae miratus praemia palmae
pascet equos seu quis fortis ad aratra iuencos, 50
corpora praecipue matrum legat. optuma torvae
forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
et crurum tenuis a mento palearia pendent;
tum longo nullus lateri modus, omnia magna,
pes etiam, et camuris hirtae sub cornibus aures. 55

nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
aut iuga detrectans interdumque aspera cornu
et faciem tauro propior, quaeque ardua tota
et gradiens ima verrit vestigia cauda.

aetas Lucinam iustosque pati hymenaeos 60
desinit ante decem, post quattuor incipit annos;
cetera nec feturae habilis nec fortis aratris.

interea, superat gregibus dum laeta iuventas,
solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
atque aliam ex alia generando suffice prolem. 65

optima quaeque dies miseris mortalibus aevi
prima fugit; subeunt morbi tristisque senectus
et labor, et durae rapit inclementia mortis.

semper erunt, quarum mutari corpora mavis:
semper enim refice ac, ne post amissa requiras, 70
ante veni et subolem armento sortire quotannis.

Nec non et pecori est idem dilectus equino.
tu modo, quos in spem statues summittere gentis,
praecipuum iam inde ab teneris inpende laborem.
continuo pecoris generosi pullus in arvis 75
altius ingreditur, et mollia crura reponit;

50 pascit MR *Prob. Verg. georg. 1, 56—59* 55 sub] cum M¹
56 mihi] tibi M¹ 65 aliis P 69 malis P(R) 70 ad-
missa M

primus et ire viam et fluvios temptare minacis
 audet et ignoto sese committere ponti,
 nec vanos horret strepitus. illi ardua cervix
 argutumque caput, brevis alvos obesaque terga, 80
 luxuriatque toris animosum pectus. honesti
 spadices glaucique, color deterrimus albis
 et gilvo. tum, si qua sonum procul arma dedere,
 stare loco nescit, micat auribus et tremit artus,
 collectumque fremens volvit sub naribus ignem. 85
 densa iuba et dextro iactata recumbit in armo;
 at duplex agitur per lumbos spina, cavatque
 tellurem et solido graviter sonat ungula cornu.
 talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
 Cyllarus et, quorum Grai meminere poetae, 90
 Martis equi biiuges et magni currus Achillei.
 talis et ipse iubam cervice effundit equina
 coniugis adventu pernix Saturnus, et altum
 Pelion hinnitu fugiens inplevit acuto.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis aut iam segnior
 annis 95

deficit, abde domo nec turpi ignosce senectae.
 frigidus in Venerem senior frustraue laborem
 ingratum trahit, et si quando ad proelia ventum est,
 ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis
 incassum fuit. ergo animos aevomque notabis 100
 praecipue; hinc alias artis prolemque parentum,
 et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
 nonne vides, cum praecipiti certamine campum
 corripuere ruuntque effusi carcere currus,
 cum spes arrectae iuvenum, exsultantiaque haurit 105
 corda pavor pulsans? illi instant verbere torto
 et proni dant lora, volat vi fervidus axis;
 iamque humiles, iamque elati sublime videntur
 aëra per vacuum ferri atque adsurgere in auras;

77 minantis P *Schol. Bern. Sen. epist. 95, 68* 85 premens P
 91 Achillis M 95 hinc M 99 in om. M¹ *Schol. Iuv. 6, 366*
 101 partis P

nec mora nec requies; at fulvae nimbus harenae 110
 tollitur, umescunt spumis flatuque sequentum:
 tantus amor laudum, tantae est victoria curae.
 primus Ericthonius currus et quattuor ausus
 iungere equos rapidusque rotis insistere victor.
 frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere 115
 inpositi dorso atque equitem docuere sub armis
 insultare solo et gressus glomerare superbos.
 aequos uterque labor, aequae iuvenemque magistri
 exquirunt calidumque animis et cursibus acrem,
 quamvis saepe fuga versos ille egerit hostis 120
 et patriam Epirum referat fortisque Mycenas
 Neptunisque ipsa deducat origine gentem.

His animadversis instant sub tempus, et omnis
 inpendunt curas denso distendere pingui,
 quem legere ducem et pecori dixere maritum; 125
 florentisque secant herbas fluviosque ministrant
 farraque, ne blando nequeat superesse labori
 invalidique patrum referant ieiunia nati.
 ipsa autem macie tenuant armenta volentes,
 atque ubi concubitus primos iam nota voluptas 130
 sollicitat, frondesque negant et fontibus arcant.
 saepe etiam cursu quatiunt et sole fatigant,
 cum graviter tuis gemit area frugibus, et cum
 surgentem ad Zephyrum paleae iactantur inanes.
 hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus 135
 sit genitali arvo et sulcos oblimet inertis,
 sed rapiat sitiens Venerem interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere et succedere matrum
 incipit. exactis gravidae cum mensibus errant,
 non illas gravibus quisquam iuga ducere plaustris, 140
 non saltu superare viam sit passus et acri
 carpere prata fuga fluviosque innare rapacis.
 saltibus in vacuis pascunt et plena secundum
 flumina, muscus ubi et viridissima gramine ripa,

114 rapidisque M² *Isid. orig.* 18, 34, 1 125 magistrum P
 130 voluntas P 143 pascant M²

speluncaeque tegant et saxea procubet umbra. 145
 est lucos Silari circa ilicibusque virentem
 plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
 Romanum est, oestrum Grai vertere vocantes,
 asper acerba sonans, quo tota exterrita silvis
 diffugiunt armenta, furit mugitibus aether 150
 concussus silvaeque et sicci ripa Tanagri.
 hoc quondam monstro horribilis exercuit iras
 Inachiae Iuno pestem meditata iuvencae.
 hunc quoque — nam mediis fervoribus acrior instat —
 arcebis gravido pecori, armentaque pasces 155
 sole recens orto aut noctem ducentibus astris.

Post partum cura in vitulos traducitur omnis,
 continuoque notas et nomina gentis inurunt,
 et quos aut pecori malint submittere habendo
 aut aris servare sacros aut scindere terram 160
 et campum horrentem fractis invertere glaebis.
 cetera pascuntur viridis armenta per herbas:
 tu quos ad studia atque usum formabis agrestem,
 iam vitulos hortare viamque insiste domandi,
 dum faciles animi iuvenum, dum mobilis aetas. 165
 ac primum laxos tenui de vimine circlos
 cervici subnecte, dehinc, ubi libera colla
 servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos
 iunge pares, et coge gradum conferre iuvencos;
 atque illis iam saepe rotae ducantur inanes 170
 per terram, et summo vestigia pulvere signent;
 post valido nitens sub pondere faginus axis
 instrepat, et iunctos temo trahat aereus orbis.
 interea pubi indomitae non gramina tantum
 nec vescas salicum frondes ulvamque palustrem, 175
 sed frumenta manu carpes sata; nec tibi fetae
 more patrum nivea implebunt multraria vaccae,
 at tota in dulcis consument ubera natos.

145 protegit M¹ protegat et procubet M² 146—162 priores
 partes abscissae in F 146 lucum Senec. epist. 58, 2 circa] iuxta
 Senec. ib. (cf. Borucki l. l. p. 24 sqq.) 150 fugit F 155 pecoriq.
 M² 163 studium MP 178 sed MPR consumant M

Sin ad bella magis studium turmasque ferocis,
aut Alpheia rotis praelabi flumina Pisae 180
et Iovis in luco currus agitare volantis,
primus equi labor est, animos atque arma videre
bellantum lituosque pati tractuque gementem
ferre rotam et stabulo frenos audire sonantis;
tum magis atque magis blandis gaudere magistri 185
laudibus et plausae sonitum cervicis amare.
atque haec iam primo depulsus ab ubere matris
audeat, inque vicem det mollibus ora capistris
invalidus etiamque tremens, etiam inscius aevi.

At tribus exactis, ubi quarta accesserit aestas, 190
carpere mox gyrum incipiat gradibusque sonare
compositis, sinuetque alterna volumina crurum,
sitque laboranti similis; tum cursibus auras
tum vocet, ac per aperta volans ceu liber habenis
aequora vix summa vestigia ponat harena. 195
qualis Hyperboreis aquilo cum densus ab oris
incubuit Scythiaeque hiemes atque arida differt
nubila, tum segetes altae campique natantes
lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem
dant silvae, longique urgent ad litora fluctus; 200
ille volat simul arva fuga, simul aequora verrens.
hinc vel ad Elei metas et maxima campi
sudabit spatia et spumas aget ore cruentas,
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
tum demum crassa magnum farragine corpus 206
crescere iam domitis sinito; namque ante domandum
ingentis tollent animos prensique negabunt
verbera lenta pati et duris parere lupatis.

Sed non ulla magis viris industria firmat,
quam Venerem et caeci stimulos avertere amoris, 210
sive boum sive est cui gratior usus equorum.
atque ideo tauros procul atque in sola relegant

188 audiat M²R 189 iam iamque M² 190 occeperit F¹
acceperit M², ut videtur 194 provocet P (cf. Schol. Bern.)
195 ponit A 199 sonoris A 202 hic AM¹P Prob. Schol. Bern.
204 Bellica M¹P

pascua post montem oppositum et trans flumina lata,
aut intus clausos satura ad praesaepia servant.
carpit enim viris paulatim uritque videndo 215
femina, nec nemorum patitur meminisse neque herbae
dulcibus illa quidem inlecebris, et saepe superbos
cornibus inter se subigit decernere amantis.
pascitur in magna Sila formosa iuvenca:
illi alternantes multa vi proelia miscent 220
volneribus crebris, lavit ater corpora sanguis,
versaue in obnixos urgentur cornua vasto
cum gemitu, reboant silvaeque et longus Olympus.
nec mos bellantis una stabulare, sed alter
victus abit longeque ignotis exulat oris. 225
multa gemens ignominiam plagasque superbi
victoris, tum quos amisit inultus amores,
et stabula adspectans regnis excessit avitis.
ergo omni cura viris exercet, et inter
dura iacet pernix instrato saxa cubili 230
frondibus hirsutis et carice pastus acuta,
et temptat sese, atque irasci in cornua discit
arboris obnixus trunco, ventosque laccessit
ictibus, et sparsa ad pugnam proludit harena.
ast ubi collectum robur viresque reffectae, 235
signa movet, praecepsque oblicum fertur in hostem:
fluctus ut in medio coepit cum albescere ponto,
longius ex altoque sinum trahit, utque volutus
ad terras inmane sonat per saxa neque ipso
monte minor procumbit, at ima exaestuatur unda 240
vorticibus nigramque alte subvectat harenam.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque
et genus aequoreum, pecudes pictaeque volucres,
in furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.

219 silva AM¹P (cf. Serv.) 221 lavat M² 223 reboant PR
Serv., Serv. in Don. gramm. IV 438 Pomp. gramm. V 239 Eutyck.
gramm. V 449 Non. p. 79, 8 resonant M magnus PR 235 ast]
post PR 236 oblitum PR Serv. 237 ut in primo M² 241 sub-
iectat P

tempore non alio catulorum oblita leaena 245
 saevior erravit campis, nec funera volgo
 tam multa informes ursi stragemque dedere
 per silvas; tum saevos aper, tum pessima tigris,
 heu male tum Libyae solis erratur in agris.
 nonne vides, ut tota tremor pertemptet equorum 250
 corpora, si tantum notas odor attulit auras?
 ac neque eos iam frena virum neque verbera saeva,
 non scopuli rupesque cavae atque obiecta retardant
 flumina correptosque unda torquentia montis.
 ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus 255
 et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
 atque hinc atque illinc umeros ad volnera durat.
 quid iuvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
 durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 nocte natat caeca serus freta; quem super ingens 260
 porta tonat caeli, et scopulis inlisa reclamant
 aequora; nec miseri possunt revocare parentes
 nec moritura super crudeli funere virgo.
 quid lynces Bacchi variae et genus acre luporum
 atque canum, quid quae inbelles dant proelia cervi? 265
 scilicet ante omnis furor est insignis equarum;
 et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsere quadrigae.
 illas ducit amor trans Gargara transque sonantem
 Ascanium; superant montis et flumina tranant. 270
 continuoque avidis ubi subdita flamma medullis
 — vere magis, quia vere calor redit ossibus — illae
 ore omnes versae ad Zephyrum stant rupibus altis
 exceptantque levis auras, et saepe sine ullis
 coniugiis vento gravidae, mirabile dictu, 275
 saxa per et scopulos et depressas convallis
 diffugiunt, non Eure tuos neque solis ad ortus,
 in borean caurumque, aut unde nigerrimus auster
 nascitur et pluvio contristat frigore caelum.

257 umerosq. PR 258 quid] qui P 263 supra P *v. l. in*
Schol. Bern. 267 Glauci] primum *Prob.* 274 expectantq. M¹(P)

hic demum hippomanes, vero quod nomine dicunt 280
 pastores, lentum destillat ab inguine virus,
 hippomanes, quod saepe malae legere novercae
 miscueruntque herbas et non innoxia verba.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
 singula dum capti circumvectamur amore. 285

hoc satis armentis: superat pars altera curae,
 lanigeros agitare greges hirtasque capellas.

hic labor, hinc laudem fortes sperate coloni.

nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
 quam sit et angustis hunc addere rebus honorem; 290

sed me Parnasi deserta per ardua dulcis

raptat amor; iuvat ire iugis, qua nulla priorum

Castaliam molli devertitur orbita clivo.

nunc veneranda Pales magno nunc ore sonandum.

Incipiens stabulis edico in mollibus herbam 295
 carpere ovis, dum mox frondosa reducitur aestas,

et multa duram stipula felicumque manipulis
 sternere subter humum, glacies ne frigida laedat

molle pecus, scabiemque ferat turpisque podagras.

post hinc digressus iubeo frondentia capris 300

arbuta sufficere et fluvios praebere recentis,

et stabula a ventis hiberno opponere soli

ad medium conversa diem, cum frigidus olim

iam cadit extremoque inrorat aquarius anno.

haec quoque non cura nobis levior tuendae, 305

nec minor usus erit, quamvis Milesia magno

vellera mutantur Tyrios incocta rubores:

densior hinc suboles, hinc largi copia lactis;

quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,

laeta magis pressis manabunt flumina mammis. 310

nec minus interea barbas incanaque menta

Cinyphii tondent hirci saetasque comantis

usum in castrorum et miseris velamina nautis.

297 dura in stipula et duram stipula F² durum st. PR

305 hae P (cf. Serv. auct.) tuenda M 310 flumina] ubera

PR Non. p. 341, 3 (cf. Serv. auct.)

pascuntur vero silvas et summa Lycaeï
 horrentisque rubos et amantis ardua dumos; 315
 atque ipsae memores redeunt in tecta suosque
 ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
 ergo omni studio glaciem ventosque nivalis,
 quo minor est illis curae mortalis egestas,
 avertes, victumque feres et virgea laetus 320
 pabula, nec tota claudes faenilia bruma.
 at vero Zephyris cum laeta vocantibus aestas,
 in saltus utrumque gregem atque in pascua mittes,
 luciferi primo cum sidere frigida rura
 carpamus, dum mane novom, dum gramina canent, 325
 et ros in tenera pecori gratissimus herba.
 inde ubi quarta sitim caeli collegerit hora
 et cantu querulae rumpent arbusta cicadae,
 ad puteos aut alta greges ad stagna iubeto
 currentem ilignis potare canalibus undam, 330
 aestibus aut mediis umbrosam exquirere vallem,
 sicubi magna Iovis antiquo robore quercus
 ingentis tendat ramos, aut sicubi nigrum
 ilicibus crebris sacra nemus adcubet umbra;
 tum tenuis dare rursus aquas et pascere rursus 335
 solis ad occasum, cum frigidus aëra vesper
 temperat, et saltus reficit iam roscida luna,
 litoraque Alcyonen resonant, Acalanthida dumi.
 Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu
 prosequar et raris habitata mapalia tectis? 340
 saepe diem noctemque et totum ex ordine mensem
 pascitur itque pecus longa in deserta sine ullis
 hospitiiis: tantum campi iacet. omnia secum
 armentarius Afer agit, tectumque laremque
 armaque Amyclaeumque canem Cressamque phare-
 tram; 345
 non secus ac patriis acer Romanus in armis

316 ipse inmemores M¹ 325 canent] crescunt *Don. Ter.*
Ad. 591 329 iubebo F¹P v. l. *Schol. Bern.* 331 at FMR
 334 crebris] gressus M¹

iniusto sub fasce viam cum carpit, et hosti
ante expectatum positus stat in agmine castris.

At non qua Scythiae gentes Maeotiaque unda,
turbidus et torquens flaventis Hister harenas, 350
quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
illic clausa tenent stabulis armenta, nec ullae
aut herbae campo apparent aut arbore frondes;
sed iacet aggeribus niveis informis et alto
terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas. 355

semper hiems, semper spirantes frigora cauri.
tum sol pallentis haud umquam discutit umbras,
nec cum invectus equis altum petit aethera, nec cum
praecipitem Oceani rubro lavit aequore currum.
concrescunt subitae currenti in flumine crustae, 360
undaque iam tergo ferratos sustinet orbis,
puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris;
aeraque dissiliunt volgo, vestesque rigescunt
indutae, caeduntque securibus umida vina,
et totae solidam in glaciem vertere lacunae, 365
stiriaque inpexis induruit horrida barbis.
interea toto non setius aëre ninguit:

intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
corpora magna boum, confertoque agmine cervi
torpent mole nova et summis vix cornibus extant. 370
hos non inmissis canibus, non cassibus ullis
puniceaeve agitant pavidos formidine pennae,
sed frustra oppositum trudentis pectore montem
comminus obtruncant ferro, graviterque rudentis
caedunt, et magno laeti clamore reportant. 375
ipsi in defossis specubus secreta sub alta
otia agunt terra, congestaque robora totasque
advolvere focis ulmos ignique dedere.
hic noctem ludo ducunt et pocula laeti

347 iniusto *testantur* Don. Ter. Andr. 36 Ps. Ascon. Verr. II, 1, 15 Serv. ecl. 9, 65 invito F hostem M¹ hostis P 348 agmina P 359 lavat M² 362 post patulis *interpungit* M 369 confecto RV 377 totas M² (cf. autem Serv. Aen. 9, 81)

fermento atque acidis imitantur vitea sorbis. 380
 talis Hyperboreo septem subiecta trioni
 gens effrena virum Riphæo tunditur euro
 et pecudum fulvis velatur corpora saetis.

Si tibi lanitium curae, primum aspera silva
 lappaeque tribolique absint; fuge pabula laeta. 385
 continuoque greges villis lege mollibus albos.
 illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
 nigra subest udo tantum cui lingua palato,
 reicæ, ne maculis infuscet vellera pullis
 nascentum, plenoque alium circumspice campo. 390
 munere sic niveo lanae, si credere dignum est,
 Pan deus Arcadiae captam te Luna fefellit,
 in nemora alta vocans; nec tu aspernata vocantem.

At cui lactis amor, cytisum lotosque frequentis
 ipse manu salsasque ferat praesepibus herbas. 395
 hinc et amant fluvios magis, et magis ubera tendunt
 et salis occultum referunt in lacte saporem.
 multi etiam excretos prohibent a matribus haedos
 primaque ferratis praefigunt ora capistris.
 quod surgente die mulserè horisque diurnis, 400
 nocte premunt; quod iam tenebris et sole cadente
 sub lucem exportant, calathis adit oppida pastor;
 aut parco sale contingunt hiemique reponunt.

Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
 velocis Spartae catulos acremque Molossum 405
 pasce sero pingui. numquam custodibus illis
 nocturnum stabulis furem incursusque luporum
 aut inpacatos a tergo horrebis Hiberos.
 saepe etiam cursu timidos agitabis onagros
 et canibus leporem, canibus venabere dammas; 410
 saepe volutabris pulsos silvestribus apros
 latratu turbabis agens montisque per altos
 ingentem clamore premes ad retia cœrvum.

383 velantur M 398 iam MR extremos P 401 ca-
 dente ~ M 408 indignatos M¹ 412 agens] agros M

Disce et odoratam stabulis accendere caedrum
galbaneoque agitare gravis nidore chelydros. 415
saepe sub inmotis praesepibus aut mala tactu
vipera delituit caelumque exterrita fugit,
aut tecto adsuetus coluber succedere et umbrae,
pestis acerba boum, pecorique adspergere virus
fovit humum. cape saxa manu, cape robora pastor 420
tollentemque minas et sibila colla tumentem
deice; iamque fuga timidum caput abdidit alte,
cum medii nexus extremaeque agmina caudae
solvontur tardosque trahit sinus ultimus orbis.
est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis, 425
squamea convolvens sublato pectore terga
atque notis longam maculosus grandibus alvom,
qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus et dum
vere madent udo terrae ac pluvialibus austris,
stagna colit ripisque habitans hic piscibus atram 430
inprobis ingluviem ranisque loquacibus explet;
postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscunt,
exsultat in siccum et flammantia lumina torquens
saevit agris asperque siti atque exercitus aestu.
ne mihi tum mollis sub divo carpere somnos 435
neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
cum positis novus exuviis nitidusque iuventa
volvitur aut catulos tectis aut ova relinquens
arduus ad solem et linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoque te causas et signa docebo. 440
turpis ovis temptat scabies, ubi frigidus imber
altius ad vivom persedit et horrida cano
bruma gelu, vel cum tonsis inlotus adhaesit
sudor et hirsuti secuerunt corpora vepres.
dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri 445
perfundunt, udisque aries in gurgite villis

415 gravi *codd. det. Serv. Non. p. 315, 6 (praeter cod. B)*
422 iam] cum M² nam P 426 corpore P 433 extulit M
exilit P(R) 434 siti] sinus M¹ exterritus M¹PR *Schol. Bern.*
Priscian. gramm. III 337 443 inlutus M¹PR

mersatur missusque secundo defluit amni;
 aut tonsum tristi contingunt corpus amurga,
 et spumas miscent argenti et sulphura viva
 Idaeasque pices et pinguis unguine ceras 450
 scillamque elleborosque gravis nigrumque bitumen.
 non tamen ulla magis praesens fortuna laborum est,
 quam si quis ferro potuit rescindere summum
 ulceris os: alitur vitium vivitque tegendo,
 dum medicas adhibere manus ad volnera pastor 455
 abnegat et meliora deos sedet omina poscens.
 quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
 cum furit atque artus depascitur arida febris,
 profuit incensos aestus avertere et inter
 ima ferire pedis salientem sanguine venam, 460
 Bisaltae quo more solent acerque Gelonus,
 cum fugit in Rhodopen aut in deserta Getarum,
 et lac concretum cum sanguine potat equino.
 quam procul aut molli succedere saepius umbrae
 videris aut summas carpentem ignavius herbas 465
 extremamque sequi aut medio procumbere campo
 pascentem et serae solam decedere nocti,
 continuo culpam ferro compesce, priusquam
 dira per incautum serpant contagia volgus.
 non tam creber agens hiemem ruit aequore turbo, 470
 quam multae pecudum pestes. nec singula morbi
 corpora corripunt, sed tota aestiva repente, [gentem.
 spemque gregemque simul cunctamque ab origine
 tunc sciat, aërias Alpis et Norica si quis
 castella in tumulis et Iapudis arva Timavi 475
 nunc quoque post tanto videat desertaque regna
 pastorum et longe saltus lateque vacantis.

Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
 tempestas totoque autumnu incanduit aestu,

449 vivaque sulphura *Serv. Macrob.* 456 et] aut MR omnia
 PR *Servii aliquot codd.* 462 atque PR 466 concumbere P
 475 Iapudis *scripsi coll. Dessau l. l. (ad 8885) praebet etiam*
Serv. cod. Carol. Iapygis PR Schol. Bern. refutat Serv. arma
 M¹R ora P 477 vocantis MP

et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum, 480
 corruptique lacus, infecit pabula tabo.
 nec via mortis erat simplex, sed ubi ignea venis
 omnibus acta sitis miseros adduxerat artus,
 rursus abundabat fluidus liquor omniaque in se
 ossa minutatim morbo conlapsa trahebat. 485
 saepe in honore deum medio stans hostia ad aram,
 lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
 inter cunctantis cecidit moribunda ministros.
 aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
 inde nec inpositis ardent altaria fibris, 490
 nec responsa potest consultus reddere vates,
 ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri
 summaque ieiuna sanie infusatur harena.
 hinc laetis vituli volgo moriuntur in herbis
 et dulcis animas plena ad praesepia reddunt; 496
 hinc canibus blandis rabies venit, et quatit aegros
 tussis anhela sues ac faucibus angit obesis.
 labitur infelix, studiorum atque immemor herbae,
 victor equos fontisque avertitur et pede terram
 crebra ferit; demissae aures, incertus ibidem 500
 sudor et ille quidem morituris frigidus, aret
 pellis et ad tactum tractanti dura resistit.
 haec ante exitium primis dant signa diebus;
 sin in processu coepit crudescere morbus,
 tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto 506
 spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
 ilia singultu tendunt, it naribus ater
 sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
 profuit inserto latices infundere cornu
 Lenaeos; ea visa salus morientibus una. 510
 mox erat hoc ipsum exitio, furiisque relecti
 ardebant, ipsique suos iam morte sub aegra —
 di meliora piis erroremque hostibus illum —
 discissos nudis laniabant dentibus artus.

481 corripuit P 483 attraxerat P 503 exillium P
 506 altaq., *in marg.* imaq. M 509 insertos P

ecce autem duro fumans sub vomere taurus 516
 concidit et mixtum spumis vomit ore cruorem
 extremosque ciet gemitus. it tristis arator
 maerentem abiungens fraterna morte iuvenum,
 atque opere in medio defixa reliquit aratra.
 non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt 520
 prata movere animum, non qui per saxa volutus
 purior electro campum petit amnis; at ima
 solvontur latera, atque oculos stupor urget inertis
 ad terramque fluit devexo pondere cervix.
 quid labor aut benefacta iuvant, quid vomere terras 525
 invertisse gravis? atqui non Massica Bacchi
 munera, non illis epulae nocuere repostae;
 frondibus et victu pascuntur simplicis herbae,
 pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
 flumina, nec somnos abrumpit cura salubris. 530
 tempore non alio dicunt regionibus illis
 quaesitas ad sacra boves Iunonis et uris
 inparibus ductos alta ad donaria currus.
 ergo aegre rastris terram rimantur et ipsis
 unguibus infodiunt fruges, montisque per altos 535
 contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
 non lupus insidias explorat ovilia circum
 nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
 cura domat; timidi dammae cervique fugaces
 nunc interque canes et circum tecta vagantur. 540
 iam maris inmensi prolem et genus omne natantum
 litore in extremo ceu naufraga corpora fluctus
 proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae.
 interit et curvis frustra defensa latebris
 vipera et attoniti squamis adstantibus hydri. 545
 ipsis est aër avibus non aequos, et illae
 praecipites alta vitam sub nube relinquunt.
 praeterea iam nec mutari pabula refert,
 quaesitaeque nocent artes; cessere magistri

532 aris P 534 ipsi P 535 arduos P 544 deprensa P
 545 adstantibus] serpentibus P

Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus. 550
 saevit et in lucem Stygiis emissa tenebris
 pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,
 inque dies avidum surgens caput altius effert.
 balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
 arentesque sonant ripae collesque supini. 555
 iamque catervatim dat stragem atque aggerat ipsis
 in stabulis turpi dilapsa cadavera tabo,
 donec humo tegere ac foveis abscondere discunt.
 nam neque erat coriis usus, nec viscera quisquam
 aut undis abolere potest aut vincere flamma; 560
 ne tondere quidem morbo inluvieque peresa
 vellera nec telas possunt attingere putris;
 verum etiam invisos si quis temptarat amictus,
 ardentes papulae atque inmundus olentia sudor
 membra sequebatur, nec longo deinde moranti 565
 tempore contactos artus sacer ignis edebat.

MPR]

LIBER QVARTVS

Protinus aërii mellis caelestia dona
 exsequar: hanc etiam Maecenas aspice partem.
 admiranda tibi levium spectacula rerum
 magnanimosque duces totiusque ordine gentis
 mores et studia et populos et proelia dicam. 5
 in tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
 numina laeva sinunt auditque vocatus Apollo.

Principio sedes apibus statioque petenda,
 quo neque sit ventis aditus — nam pabula venti
 ferre domum prohibent — neque oves haedique pe-
 tulci 10

floribus insultent, aut errans bucula campo
 decutiat rorem et surgentis atterat herbas.
 absint et picti squalentia terga lacerti

563 temptaret M¹ 566 contractos P

Liber IV. 1 hactenus *Isid. orig.* 20, 2, 36 2 prosequar *Prob.*
 11 campi P

pinguibus ab stabulis, meropesque aliaeque volucres
 et manibus Progne pectus signata cruentis; 15
 omnia nam late vastant ipsasque volantis
 ore ferunt dulcē nidis inmitibus escam.
 at liquidi fontes et stagna virentia musco
 adsint et tenuis fugiens per gramina rivos,
 palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret, 20
 ut cum prima novi ducent exagmina reges
 vere suo ludetque favis emissa iuventus,
 vicina invitet decedere ripa calori,
 obviaque hospitiis tepeat frondentibus arbos.
 in medium, seu stabit iners seu profluet umor, 25
 transversas salices et grandia conice saxa,
 pontibus ut crebris possint consistere et alas
 pandere ad aestivom solem, si forte morantis
 sparserit aut praecipit Neptuno inmerserit eurus.
 haec circum casiae virides et olentia late 30
 serpulla et graviter spirantis copia thymbrae
 floreat, inriguumque bibant violaria fontem.
 ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 seu lento fuerint alvaria vimine texta,
 angustos habeant aditus; nam frigore mella 35
 cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
 utraque vis apibus pariter metuenda; neque illae
 nequiquam in tectis certatim tenuia cera
 spiramenta linunt fucoque et floribus oras
 explent collectumque haec ipsa ad munera gluten 40
 et visco et Phrygiae servant pice lentius Idae.
 saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris
 sub terra fovere larem, penitusque repertae
 pumicibusque cavis exesaeque arboris antro.
 tu tamen et levi rimosa cubilia limo 45
 ungue fovens circum et raras superinice frondes.
 neu propius tectis taxum sine neve rubentis
 ure foco caneros, altae neu crede paludi,

20] aut] atq. P 34 alvearia M² (cf. Schol. Bern. ad v. 58)
 43 fodiere M¹ fodere M² 45 et] e Serv. add. 'alii et legunt'
 46 etpernice P

aut ubi odor caeni gravis aut ubi concava pulsu
saxa sonant vocisque offensa resultat imago. 50

Quod superest, ubi pulsam hiemem Sol aureus egit
sub terras caelumque aestiva luce reclusit,

illae continuo saltus silvasque peragrant
purpureosque metunt flores et flumina libant
summa leves. hinc nescio qua dulcedine laetae 55

progeniem nidosque fovent, hinc arte recentis
excudunt ceras et mella tenacia fingunt.

hic ubi iam emissum caveis ad sidera caeli
nare per aestatem liquidam suspexeris agmen
obscuramque trahi vento mirabere nubem, 60

contemplator: aquas dulcis et frondea semper
tectata petunt. huc tu iussos asperge saporis,

trita melisphylla et cerinthae ignobile gramen,
tinnitusque cie et Matris quate cymbala circum:
ipsae considant medicatis sedibus, ipsae 65

intima more suo sese in cunabula condent.

Sin autem ad pugnam exierint — nam saepe duobus
regibus incessit magno discordia motu;

continuoque animos volgi et trepidantia bello
corda licet longe praesciscere: namque morantis 70

Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
auditur fractos sonitus imitata tubarum;

tum trepidae inter se coeunt pennisque coruscant
spiculaque exacuunt rostris aptantque lacertos,
et circa regem atque ipsa ad praetoria densae 75

miscentur magnisque vocant clamoribus hostem —
ergo ubi ver nactae sudum camposque patentis
erumpunt portis: concurritur aethere in alto,

fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem
praecipitesque cadunt; non densior aëre grando, 80

nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
ipsi per medias acies insignibus alis
ingentis animos angusto in pectore versant,

53 saltum P 57 excludunt P 58 hinc M 61 ante et
interpungit M (cf. *Brev. expos. Verg. georg. 1, 187*) 63 carmen P
73 dum P

Vergil, *Ecl. et Georg.* [1876]

usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos
aut hos versa fuga victor dare terga subegit. 85

hi motus animorum atque haec certamina tanta
pulveris exigui iactu conpressa quiescunt.

verum ubi ductores acie revocaveris ambo,
deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
dede neci; melior vacua sine regnet in aula. 90

alter erit maculis auro squalentibus ardens.
nam duo sunt genera: hic melior insignis et ore
et rutilus clarus squamis; ille horridus alter
desidia latamque trahens inglorius alvom.

Vt binae regum facies, ita corpora plebis. 95

namque aliae turpes horrent, ceu pulvere ab alto
cum venit et sicco terram sputo ore viator
aridus; elucent aliae et fulgore coruscant
ardentes auro et paribus lita corpora guttis.

haec potior suboles, hinc caeli tempore certo 100

dulcia mella premes, nec tantum dulcia quantum
et liquida et durum Bacchi domitura saporem.

At cum incerta volant caeloque exagmina ludunt
contemnuntque favos et frigida tecta relinquunt,
instabilis animos ludo prohibebis inani. 106

nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
eripe; non illis quisquam cunctantibus altum
ire iter aut castris audebit vellere signa.

invitent croceis halantes floribus horti,
et custos furum atque avium cum falce saligna 110

Hellespontiacci servet tutela Priapi.

ipse thymum tinosque ferens de montibus altis
tecta serat late circum, cui talia curae;

ipse labore manum duro terat, ipse feracis
figat humo plantas et amicos inriget imbris. 115

Atque equidem, extremo ni iam sub fine laborum

84 credere P 87 iacto P quiescent P (cf. Schol. Bern.)
88 ambos P (cf. Serv. auct. et Schol. Bern.) 92 meliorq. M²
110 frugum M¹ cum] iam P 112 pinosq. FM²P (cf. Serv.
auct. georg. 4, 141 et Fairclough, Class. Philology 1915 Oct.)

vela traham et terris festinem advertere proram,
 forsitan et, pinguis hortos quae cura colendi
 ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti,
 quoque modo potis gauderent intiba rivis 120
 et virides apio ripae, tortusque per herbam
 cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
 narcissum aut flexi tacuissem vimen acanthi
 pallentisque hederas et amantis litora myrtos.
 namque sub Oebaliae memini me turribus altis, 125
 qua niger umectat flaventia culta Galaesus,
 Corycium vidisse senem, cui pauca relict
 iugera ruris erant, nec fertilis illa iuvenis
 nec pecori opportuna seges nec commoda Baccho.
 hic rarum tamen in dumis holus albaque circum 130
 lilia verbenasque premens vescumque papaver
 regum aequabat opes animis, seraque revertens
 nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis.
 primus vere rosam atque autumnno carpere poma,
 et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa 135
 rumpèret et glacie cursus frenaret aquarum,
 ille comam mollis iam tondebat hyacinthi
 aestatem increpitans seram zephyrosque morantis.
 ergo apibus fetis idem atque examine multo
 primus abundare et spumantia cogere pressis 140
 mella favis; illi tiliae atque uberrima tinus,
 quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 induerat, totidem autumpno matura tenebat.
 ille etiam seras in versum distulit ulmos
 eduramque pirum et spinos iam pruna ferentis 145
 iamque ministrantem platanum portantibus umbras.
 verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis
 praetereo atque aliis post me memoranda relinquo.
 Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipse

124 que om. F 125 autis M¹ arcis P *Arus. gramm. VII 491*
 128 iuris M 129 sedes P 132 animo *Senec. de benef. 1, 7, 1*
 137 hyacinthi] achanti in marg. M 141 tilia M pinus M²P
 (cf. *Verg. georg. 4, 112*) 144 in ventum P 146 portantibus P

addidit, expediam, pro qua mercede canoros 150
 Curetum sonitus crepitantiaque aera secutae
 Dictaeo caeli regem pavere sub antro.
 solae communis natos, consortia tecta
 urbis habent, magnisque agitant sub legibus aevom,
 et patriam solae et certos novere penatis; 155
 venturaeque hiemis memores aestate laborem
 experiuntur et in medium quaesita reponunt.
 namque aliae victu invigilant et foedere pacto
 exercentur agris; pars intra saepta domorum
 Narcissi lacrimam et lentum de cortice gluten 160
 prima favis ponunt fundamina, deinde tenacis
 suspendunt ceras; aliae spem gentis adultos
 educunt fetus; aliae purissima mella
 stipant et liquido distendunt nectare cellas.
 sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti, 165
 inque vicem speculantur aquas et nubila caeli,
 aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
 ignavom fucos pecus a praesepibus arcent.
 fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis 170
 cum properant, alii taurinis follibus auras
 accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
 aera lacu; gemit inpositis incudibus Aetna:
 illi inter sese magna vi bracchia tollunt
 in numerum versantque tenaci forcipe ferrum: 175
 non aliter, si parva licet componere magnis,
 Cecropias innatus apes amor urget habendi
 munere quamque suo. grandaevis oppida curae
 et munire favos et daedala fingere tecta.
 at fessae multa referunt se nocte minores, 180
 crura thymo plēnae; pascuntur et arbuta passim
 et glaucas salices casiamque crocumque rubentem
 et pinguem tiliam et ferrugineos hyacinthos.
 omnibus una quies operum, labor omnibus unus:

154 que om. P Probae cento 318 163 durissima M¹ 173 Aetna]
 antrum FP (cf. Verg. Aen. 8, 451)

mane ruunt portis, nusquam mora; rursus easdem 185
 vesper ubi e pastu tandem decedere campis
 admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
 fit sonitus mussantque oras et limina circum.
 post ubi iam thalamis se composuere, siletur
 in noctem, fessosque sopor suus occupat artus. 190
 nec vero a stabulis pluvia inpendente recedunt
 longius aut credunt caelo adventantibus euris;
 sed circum tutae sub moenibus urbis aquantur
 excursusque brevis temptant, et saepe lapillos,
 ut cumbae instabiles fluctu iactante saburram, 195
 tollunt, his sese per inania nubila librant.
 illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
 quod nec concubitu indulgent nec corpora segnes
 in Venerem solvunt aut fetus nixibus edunt;
 verum ipsae e foliis natos, e suavibus herbis 200
 ore legunt, ipsae regem parvosque Quirites
 sufficiunt aulasque et cerea regna refigunt.
 saepe etiam duris errando in cotibus alas
 attrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
 tantus amor florum et generandi gloria mellis. 205
 ergo ipsas quamvis angusti terminus aevi
 excipiat, neque enim plus septima ducitur aestas,
 at genus immortale manet, multosque per annos
 stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.
 praeterea regem non sic Aegyptos et ingens 210
 Lydia nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
 observant. rege incolumi mens omnibus una est;
 amisso rupere fidem constructaque mella
 diripuere ipsae et crates solvere favorum.
 ille operum custos, illum admirantur et omnes 215
 circumstant fremitu denso stipantque frequentes,
 et saepe attollunt umeris et corpora bello
 obiectant pulchramque petunt per volnera mortem.
 His quidam signis atque haec exempla secuti

185 numquam P 191 recludunt M¹ 193 totae P 195 flatu P
 199 nexibus M²(P)R 202 refigunt R *Serv. cod. P e corr.*
 relingunt P 217 corp] pectora P

esse apibus partem divinae mentis et haustus 220
 aetherios dixere; deum namque ire per omnia,
 terrasque tractusque maris caelumque profundum;
 hinc pecudes armenta viros genus omne ferarum
 quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitas;
 scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri 225
 omnia, nec morti esse locum, sed viva volare
 sideris in numerum atque alto succedere caelo.

Si quando sedem augustam servataque mella
 thesauri relines, prius haustu sparsus aquarum
 ore fove fumosque manu praetende sequacis. 230

bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis,
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Plias et Oceani spretos pede reppulit amnis,
 aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
 tristior hibernas caelo descendit in undas. 235

illis ira modum supra est, laesaeque venenum
 morsibus inspirant et spicula caeca relinquunt
 adfixae venis animasque in volnere ponunt.
 sin duram metues hiemem parcesque futuro
 contusosque animos et res miserabere fractas, 240

at suffire thymo cerasque recidere inanis
 quis dubitet? nam saepe favos ignotus adedit
 stelio et lucifugis congesta cubilia blattis;
 immunisque sedens aliena ad pabula fucus
 aut asper crabro imparibus se inmiscuit armis, 245
 aut dirum tiniae genus, aut invisae Minervae
 laxos in foribus suspendit aranea cassis.

quo magis exhaustae fuerint, hoc acrius omnes
 incumbunt generis lapsi sarcire ruinas,
 complebuntque foros et floribus horrea texent. 250

Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
 vita tulit, tristi languerunt corpora morbo,

221 omnia *Ambr. off. 1, 13, commendat Norden² p. 130*
 omnis MPR omnes *Serv. Schol. Bern. Tityr. (Pomponii) 16*
 222 terrarum M² 229 thesauris MR 230 fave *Serv. auct. manu]*
 sinu P 231 fetus] flores P 241 sufferre M(P)R 242 nam]
 iam P 244 pocula M¹ 245 scabro M² 247 in foribus laxos
Prob.

quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:
 continuo est aegris alius color, horrida voltum
 deformat macies; tum corpora luce carentum 255
 exportant tectis et tristia funera ducunt;
 aut illae pedibus conexae ad limina pendent,
 aut intus clausis cunctantur in aedibus, omnes
 ignavaeque fame et contracto frigore pigrae;
 tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant, 260
 frigidus ut quondam silvis inmurmurat auster,
 ut mare sollicitum stridit refluentibus undis,
 aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis —
 hic iam galbaneos suadebo incendere odores
 mellaque harundineis inferre canalibus, ultro 265
 hortantem et fessas ad pabula nota vocantem.
 proderit et tusum gallae admiscere saporem
 arentisque rosas aut igni pinguia multo
 defruta vel psithia passos de vite racemos
 Cecropiumque thymum et grave olentia centaurea. 270
 est etiam flos in pratis, cui nomen amello
 fecere agricolae, facilis quaerentibus herba;
 namque uno ingentem tollit de caespite silvam,
 aureus ipse, sed in foliis, quae plurima circum
 funduntur, violae sublucescunt purpura nigrae; 275
 saepe deum nexis ornatae torquibus arae;
 asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
 pastores et curva legunt prope flumina Mellae.
 huius odorato radices incoque Baccho
 pabulaque in foribus plenis adpone canistris. 280
 Sed si quem proles subito defecerit omnis,
 nec genus unde novae stirpis revocetur, habebit,
 tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
 pandere, quoque modo caesis iam saepe iuvenicis
 insincerus apes tulerit cruor. altius omnem 285
 expediam prima repetens ab origine famam.

254 horridus M¹ 259 ignava PR 264 hinc M² 265 ha-
 rundinibus P 269 psithiae M 278 prope] per P flumina
 Millae M¹P flumina Amellae M² (Schol. Bern.) 282 habebis P

nam qua Pellaei gens fortunata Canopi
 accolit effuso stagnantem flumine Nilum
 et circum pictis vehitur sua rura phaselis,
 quaque pharetratae vicinia Persidis urget, 290
 et viridem Aegyptum nigra fecundat harena,
 et diversa ruens septem discurrit in ora
 usque coloratis amnis devexus ab Indis:
 omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
 exiguus primum atque ipsos contractus in usus 295
 eligitur locus; hunc angustique imbrice tecti
 parietibusque premunt artis et quattuor addunt,
 quattuor a ventis obliqua luce fenestras.
 tum vitulus bima curvans iam cornua fronte
 quaeritur; huic geminae nares et spiritus oris 300
 multa reluctanti obsuitur, plagisque perempto
 tusa per integram solvontur viscera pellem.
 sic positum in clauso linqunt et ramea costis
 subiciunt fragmenta thymum casiasque recentis.
 hoc geritur Zephyris primum inpellentibus undas, 305
 ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
 garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
 interea teneris tepefactus in ossibus umor
 aestuat, et visenda modis animalia miris,
 trunca pedum primo, mox et stridentia pennis, 310
 miscentur tenuemque magis magis aëra carpunt,
 donec ut aestivis effusus nubibus imber
 erupere aut ut nervo pulsante sagittae,
 prima leves ineunt si quando proelia Parthi.
 Quis deus hanc Musae, quis nobis extudit artem? 315
 unde nova ingressus hominum experientia cepit?
 pastor Aristaeus fugiens Peneia Tempe
 amissis, ut fama, apibus morboque fameque
 tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis
 multa querens atque hac adfatus voce parentem: 320

290. 291. 293. 292 R 290. 292. 291. 293 P 295 ad usus
 M²R 301 obstruitur PR (cf. Schol. Bern.) 307 lignis P
 319 sacrum] placidum M

'mater Cyrene mater, quae gurgitis huius
 ima tenes, quid me praeclara stirpe deorum —
 si modo, quem perhibes, pater est Thymbraeus
 Apollo —

invisum fatis genuisti, aut quo tibi nostri
 pulsus amor? quid me caelum sperare iubebas? 325
 en etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,
 quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
 omnia temptanti extuderat, te matre relinquo.

quin age et ipsa manu felicis erue silvas,
 fer stabulis inimicum ignem atque interface messis, 330
 ure sata et duram in vitis molire bipennem,
 tanta meae si te ceperunt taedia laudis.'

at mater sonitum thalamo sub fluminis alti
 sensit. eam circum Milesia vellera nymphae
 carpebant hyali saturo fucata colore, 335

Drimoque Xanthoque Ligeaque Phyllodoceque,
 caesariem effusae nitidam per candida colla,
 [Nesaeae Spioque Thaliaque Cymodoceque]
 Cydippeque et flava Lycorias, altera virgo, 340
 altera tum primos Lucinae experta labores,

Clioque et Beroe soror, Oceanitides ambae,
 ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,
 atque Ephyre atque Opis et Asia Deiopea
 et tandem positis velox Arethusa sagittis.
 inter quas curam Clymene narrabat inanem 345

Volcani Martisque dolos et dulcia furta,
 aque Chao densos divom numerabat amores.
 carmine quo captae, fuis dum mollia pensa
 devolvont, iterum maternas inpulit auris
 luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes 350
 obstipuere; sed ante alias Arethusa sorores
 prospiciens summa flavom caput extulit unda,
 et procul: 'o gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,

327 pecorum PR 331 duram] validam M²PR 338 (= A V 826)
 deest in MPR 347 atque MR adque G vel Chao Schol. Bern.

tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam 355
 stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.
 huic percussa nova mentem formidine mater
 'duc age duc ad nos; fas illi limina divom
 tangere' ait. simul alta iubet discedere late
 flumina, qua iuvenis gressus inferret. at illum 360
 curvata in montis speciem circumstetit unda
 accepitque sinu vasto misitque sub amnem.
 iamque domum mirans genetricis et umida regna
 speluncisque lacus clausos lucosque sonantis
 ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum 365
 omnia sub magna labentia flumina terra
 spectabat diversa locis, Phasimque Lycumque
 et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
 unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta
 saxosusque sonans Hypanis Mysusque Caicus, 370
 et gemina auratus taurino cornua voltu
 Eridanus, quo non alius per pingua culta
 in mare purpureum violentior effluit amnis.
 postquam est in thalami pendentia pumice tecta
 perventum et nati fletus cognovit inanis 375
 Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontis
 germanae tonsisque ferunt mantelia villis;
 pars epulis onerant mensas et plena reponunt
 pocula, Panchaeis adolescentum ignibus arae;
 et mater 'cape Maeonii carchesia Bacchi: 380
 Oceano libemus' ait. simul ipsa precatur
 Oceanumque patrem rerum nymphasque sorores,
 centum quae silvas, centum quae flumina servant.
 ter liquido ardentem perfundit nectare Vestam,
 ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit. 385
 omine quo firmans animum sic incipit ipsa:
 'Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor

361 faciem GPR *Lact. inst.* 4, 10 368 primus M rupit P
 370 saxosum *commendat Serv.* 378 mensas] aras P 379 pin-
 guibus M² 385 flammam M 387 Carpathii *Prob.*

et iuncto bipedum curru metitur equorum.
 hic nunc Emathiae portus patriamque revisit 390
 Pallenem; hunc et nymphae veneramur et ipse
 grandaevus Nereus; novit namque omnia vates,
 quae sint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur;
 quippe ita Neptuno visum est, inmania cuius
 armentâ et turpis pascit sub gurgite phocas. 395
 hic tibi nate prius vinclis capiendus, ut omnem
 expediat morbi causam eventusque secundet.
 nam sine vi non ulla dabit praecepta neque illum
 orando flectes: vim duram et vincula capto
 tende; doli circum haec demum frangentur inanes. 400
 ipsa ego te, medios cum Sol accenderit aestus,
 cum sitiunt herbae et pecori iam gratior umbra est,
 in secreta senis ducam, quo fessus ab undis
 se recipit, facile ut somno adgrediare iacentem.
 verum ubi correptum manibus vinclisque tenebis, 405
 tum variae eludent species atque ora ferarum.
 fiet enim subito sus horridus atraque tigris
 squamosusque draco et fulva cervice leaena,
 aut acrem sonitum flammae dabit atque ita vinclis
 excidet, aut in aquas tenuis dilapsus abibit. 410
 sed quanto ille magis formas se vertet in omnis,
 tanto nate magis contende tenacia vincla,
 donec talis erit mutato corpore, qualem
 videris, incepto tegetet cum lumina somno.
 Haec ait et liquidum ambrosiae diffundit odorem, 415
 quo totum nati corpus perduxit; at illi
 dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 atque habilis membris venit vigor. est specus ingens
 exesi latere in montis, quo plurima vento
 cogitur inque sinus scindit sese unda reductos, 420
 deprensus olim statio tutissima nautis;
 intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

391 Pallenem M¹ 400 franguntur PR 411 vertit P Aug.
 civ. 10, 10 412 tantu M¹P (cf. Serv. et Schol. Bern.) 415 de-
 fundit G perfundit P

hic iuvenem in latebris aversum a lumine nymp^ha
 collocat, ipsa procul nebulis obscura resistit.
 iam rapidus torrens sitientis Sirius Indos 425
 ardebat caelo, et medium sol igneus orbem
 hauserat; arebant herbae, et cava flumina siccis
 faucibus ad limum radii tepefacta coquebant,
 cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
 ibat, eum vasti circum gens umida ponti 430
 exultans rorem late dispergit amarum.
 sternunt se somno diversae in litore phocae;
 ipse velut stabuli custos in montibus olim,
 vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
 auditisque lupos acuunt balatibus agni, 435
 considit scopulo medius numerumque recenset.
 cuius Aristaeo quoniam est oblata facultas,
 vix defessa senem passus componere membra
 cum clamore ruit magno, manicisque iacentem
 occupat. ille suae contra non inmemor artis 440
 omnia transformat sese in miracula rerum
 ignemque horribilemque feram fluviumque liquentem.
 verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 in sese redit atque hominis tandem ore locutus:
 'nam quis te iuvenum confidentissime nostras 445
 iussit adire domos, quidve hinc petis?' inquit. at ille
 'scis Proteu scis ipse; neque est te fallere quicquam;
 sed tu desine velle. deum praecepta secuti
 venimus, hinc lassis quaesitum oracula rebus.'
 tantum effatus. ad haec vates vi denique multa 450
 ardentis oculos intorsit lumine glauco,
 et graviter frendens, sic fatis ora resolvit:
 'Non te nullius exercent numinis irae;
 magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
 haudquaquam ob meritum poenas, nisi fata resistant, 455

425 torpens P 428 radiis M *Arus. gramm. VII 455* 431 dis-
 cerpsit P 446 domus M *Probae cento 440* 447 cuiquam P
v. l. apud Serv. in Schol. Bern. et Probae centone 241 454 lues
R Schol. Bern. Probae cento 265 v. l. apud Serv. 455 ob] ad P

suscitat et rapta graviter pro coniuge saevit.
illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
inmanem ante pedes hydram moritura puella
servantem ripas alta non vidit in herba.
at chorus aequalis Dryadum clamore supremos 460
inplerunt montis; flerunt Rhodopeiae arces
altaque Pangaea et Rhesi Mavortia tellus
atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia.
ipse cava solans aegrum testudine amorem
te dulcis coniunx te solo in litore secum, 465
te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
et caligantem nigra formidine lucum
ingressus manisque adiit regemque tremendum
nesciaque humanis precibus mansuescere corda. 470
at cantu commotae Erebi de sedibus imis
umbrae ibant tenues simulacraque luce carentum,
quam multa in foliis avium se milia condunt,
vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber,
matres atque viri defunctaque corpora vita 475
magnanimum heroum, pueri innuptaeque puellae
inpositique rogis iuvenes ante ora parentum;
quos circum limus niger et deformis harundo
Cocyti tardaque palus inamabilis unda
adligat, et novies Styx interfusa coerces. 480
quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
Tartara caeruleosque inplexae crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
atque Ixionii vento rota constitit orbis.
iamque pedem referens casus evaserat omnis, 485
redditaque Eurydice superas veniebat ad auras
pone sequens — namque hanc dederat Proserpina,
legem —
cum subita incautum dementia cepit amantem
ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes:

460 supremo PR 473 foliis] silvis M fluvils v. l. in Schol. Bern.
482 caeruleisq. M¹ impexae M² inpexae Schol. Bern. innexae PR

restitit Eurydicenque suam iam luce sub ipsa 490
 inmemor heu victusque animi respexit. ibi omnis
 effusus labor atque inmitis rupta tyranni
 foedera terque fragor stagnis auditus Averni.
 illa 'quis et me' inquit 'miseram et te perdidit Orpheu,
 quis tantus furor? en iterum crudelia retro 495
 fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
 iamque vale: feror ingenti circumdata nocte
 invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas.'
 dixit et ex oculis subito ceu fumus in auras
 commixtus tenuis fugit diversa, neque illum 500
 prensantem nequiquam umbras et multa volentem
 dicere praeterea vidit, nec portitor Orci
 amplius obiectam passus transire paludem.
 quid faceret, quo se rapta bis coniuge ferret?
 quo fletu manis, quae numina voce moveret? 505
 illa quidem Stygia nabat iam frigida cumba.
 septem illum totos perhibent ex ordine menses
 rupe sub aëria deserti ad Strymonis undam
 flevisse, et gelidis haec evolvisse sub antris
 mulcentem tigris et agentem carmine quercus; 510
 qualis populea maerens philomela sub umbra
 amissos queritur fetus, quos durus arator
 observans nido inplumis detraxit; at illa
 flet noctem ramoque sedens miserabile carmen
 integrat et maestis late loca questibus inplet. 515
 nulla Venus, non ulli animum flexere hymenaei.
 solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem
 arvaque Riphaeis numquam viduata pruinis
 lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
 dona querens; spretae Ciconum quo munere matres 520
 inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi
 discerptum latos iuvenem sparsere per agros.
 tum quoque marmorea caput a cervice revolsum
 gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus

493 stagni est R Avernis M 500 in diversa M² 504 erepta
 M² 505 quos R moneret M¹ 509 flesse sibi et R astris R
 524 mediu, ut videtur, F

volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua 525
a miseram Eurydicen anima fugiente vocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripae.'

Haec Proteus, et se iactu dedit aequor in altum,
quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
at non Cyrene; namque ultro adfata timentem: 530

'Nate licet tristis animo deponere curas.
haec omnis morbi causa, hinc miserabile nymphae,
cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
exitium misere apibus. tu munera supplex
tende petens pacem et facilis venerare Napaeas; 535
namque dabunt veniam votis irasque remittent.
sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
quattuor eximios praestanti corpore tauros,
qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycaeii,
delige et intacta totidem cervice iuencas. 540

quattuor his aras alta ad delubra dearum
constitue, et sacrum iugulis demitte cruorem,
corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
post ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
inferias Orphei Lethaea papavera mittes, 545
et nigram mactabis ovem lucumque revises:
placatam Eurydicen vitula venerabere caesa.'

Haud mora, continuo matris praecepta facessit;
ad delubra venit, monstratas excitat aras,
quattuor eximios praestanti corpore tauros 550
ducit et intacta totidem cervice iuencas.
post ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
inferias Orphei mittit lucumque revisit.
hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
aspiciunt, liquefacta boum per viscera toto 555
stridere apes utero et ruptis effervere costis,
inmensasque trahi nubes, iamque arbore summa
confluere et lentis uvam demittere ramis.

528—548 *part. prior. abscissae in F* 530 *ultro est F*
531 *componere M¹* 542 *dimitte M* 548 *capessit M (cf. Schol.*
Bern.)

Haec super arborum cultu pecorumque canebam
et super arboribus, Caesar dum magnus ad altum 560
fulminat Euphraten bello victorque volentis
per populos dat iura viamque adfectat Olympo.
illo Vergilium me tempore dulcis alebat
Parthenope studiis florentem ignobilis oti,
carmina qui lusi pastorum audaxque iuventa 565
Tityre te patulae cecini sub tegmine fagi.

559 cultus G

ZfB Entsäuerung

22. Jan. 2004

Geschenk von:		Preis:
AK-Hinw.		
Fach <i>1 Lat. Lit. F5</i>		
Bio K		Bild K
SWK		
Mag.-Stdnr.		zu:
<i>16. 8° 833</i>		
GHKL Sonder-Aufst.	Ausl.-V.	zu:
	<i>/</i>	

B 24 a. VIII. 39. 100 000.

SLUB DRESDEN

3 3452837